

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CLXXXIII

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 43

STATE ORDER
SOVEREIGNTY IN THE ERA
OF GLOBALIZATION

PROCEEDINGS FROM THE SCIENTIFIC CONFERENCE
HELD ON FEBRUARY 8TH AND 9TH, 2019

Accepted for publication at the 2nd electronic meeting of the Department of Social Sciences, held on June 25th, 2019, after being reviewed by academicians Kosta Čavoški and Aleksandar Kostić

EDITOR

academician

ALEKSANDAR KOSTIĆ

BELGRADE 2019

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXXXIII

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 43

ДРЖАВНИ ПОРЕДАК СУВЕРЕНИТЕТ У ВРЕМЕНУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

ЗБОРНИК РАДОВА СА СИМПОЗИЈУМА
ОДРЖАНОГ 8. И 9. ФЕБРУАРА 2019. ГОДИНЕ

Прихваћено за објављивање на II електронском скупу
Одељења друштвених наука, одржаном 25. јуна 2019. године
на основу реферата академика Косте Чавошког и Александра Костића

УРЕДНИК

академик

АЛЕКСАНДАР КОСТИЋ

БЕОГРАД 2019

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Лектор
Невена Ђурђевић

Фотографија на корицама
А. Димиријевић / РАС Србија

Припрема за штампу
Досије студио, Београд

Тираж: 400 примерака

ISBN 978-86-7025-837-2

Штампа
Планетиа принт, Београд

САДРЖАЈ

- 9 | Реч уредника
- 13 | Реч Владимира С. Костића,
председника Српске академије наука и уметности
- 15 | Коста Чавошки, *Поредак и сувереност*
- 25 | Драган Симеуновић, *Суверенитет као проблем у
времену глобализације*
- 47 | Јован Бабић, *Краљевства и царства: прилози анализи односа
између глобализације и суверенитета*
- 65 | Слободан П. Орловић, *Српски уставни поредак на размеђу
теоријоричног и практичног и права на самоопредељење*
- 87 | Владимир Н. Цветковић, *Државна сувереност и/или
национална безбедност (екстерне и интерне функције
концепта суверености)*
- 125 | Рајко Кузмановић, *Босна и Херцеговина – држава са
ограниченим суверенитетом*
- 135 | Миша Ђурковић, *Судска диктатура као инструмент
обновљене монроове доктрине*
- 157 | Будимир Кошутуић, *Ениме о немачкој суверености и
евројској безбедности*
- 187 | Горан Марковић, *Нормативно и стварно у теорији
народног суверенитета*
- 211 | Ирена Пејић, *Уставостворна власт у времену глобализације*
- 227 | Владан Петров, *Устав данас – шта је остало од
суверености уставостворца?*
- 243 | Тијана Шурлан, *Интернационализација уставног права
најам глобализације уставног права*
- 263 | Драгана Коларић, *Ius ripiendi и суверенитет државе
у време глобализације*
- 309 | Јован Ђирић, *Европски суд за људска права и глобализација*
- 329 | Тамаш Корхеџ, *Суверенитет, националне државе, националне
мањине, глобализација – Мађарска, Мађари у Србији, Србија*
- 355 | Борис Кривокапић, *Државна сувереност и међународно право
у ери глобализације*

РЕЧ УРЕДНИКА

Зборник који је пред нама садржи радове саопштене на скупу под насловом „Државни поредак: сувереност у времену глобализације“ који је одржан 8. и 9. фебруара 2019. године у Српској академији наука и уметности у организацији Одбора за филозофију и друштвену теорију Одељења друштвених наука САНУ. Овај скуп је последњи у низу од пет скупова у оквиру циклуса „Стратешки правци развоја Србије у XXI веку“ који захвата кључне области од стратешког значаја за свако уређено и просперитетно друштво. Претходни скупови и пратећи зборници, посвећени образовању, науци, култури и економији, заједно са овим скупом представљају целину која сведочи о томе како је део српске елите видео и разумео ове области и која је решења предлагао за проблеме са којима се оне данас суочавају. Самим тим, зборници произашли из ових скупова могу да се схвате и као својеврсно сведочанство о Србији на почетку XXI века.

Циклус ће већ следеће године бити поновљен истим редоследом области, чиме ће се, уколико успе да одржи континуитет, добити увид у промене не само у поменутих областима у распону од пет година већ и слика о временској динамици тих промена из којих би се могло наслутити да ли је реч о осмишљеном правцу њиховог развоја или, пак, о несистематском и хаотичном лутању без јасно постављених дугорочних циљева.

Сада, када је први круг овог циклуса завршен, јасно се указује међусобна повезаност области које су у њему разматране. Није могуће говорити о култури и науци без образовања, нити је могуће о овим областима говорити без економске компоненте. Најзад, оно што све ове области обједињује је, у добром и лошем смислу, оквир државе без којих оне не могу да буду уређене на ефикасан начин, нити је могућа њихова продуктивна комплементарност. Имајући ово у виду, чини се да је овај последњи скуп који је посвећен државном поретку, са нагласком на суверенитет у времену глобализације, сажео и јасно артикулисао већину проблема који су констатовани на претходним скуповима.

Садашње време је, као што се често наглашава, време транзиције. При том се у највећем броју случајева има у виду транзиција из једног друштвеног и економског система у други, кроз који су пролазиле

и пролазе земље Источне Европе. Ово јесте време транзиције али, рекао бих, време глобалне цивилизацијске транзиције која није географски одређена, нити ју је могуће свести на економске и уско политичке промене. Налазимо се пред завршетком једне епохе чији су трагови и даље у нашем сећању али новонастало окружење их више не препознаје. Налазимо се пред знацима нове епохе чије обресе назиремо, али их не разумемо. Променама су захваћени не само свакодневни живот већ и вредносни систем, однос према традицији, разумевање историје, однос према држави и њеном суверенитету. Доскорашњи цивилизацијски оквир је радикално напуштен, а нови још није створен. Налазимо се у „ничијем“ простору са нејасним координатама, у скраћеном временском хоризонту у коме су сви обрасци традиционалног понашања, вредновања и односа релативизовани. Укратко, налазимо се у нестабилној тачки пресека различитих историјских, економских, вредносних и технолошких вектора чије нам путање нису довољно јасне.

Иако није експлицитно на овај начин, стање описано у претходном параграфу било је могуће уочити и на досадашњим скуповима. Тако је, на пример, скуп посвећен образовању указао на упадљиве нејасноће када су у питању циљеви образовања у Србији, уз јасне закључке да смо сведоци деградације образовних стандарда. То је, међутим, тек део шире слике глобалних промена не само код нас, већ и у свету. Скуп посвећен науци показао је несналажење и неразумевanje глобалног положаја науке и њене суштинске повезаности са образовањем, али и са ширим геостратешким контекстом у коме се она схвата инструментално, са јасним политичким импликацијама поткрепљеним знатним финансијским средствима. Скуп на коме су размотрени проблеми културе у Србији, иако је његов фокус био на идентитетским аспектима културе, остао је, чини се, недоречен не само због тога што не постоји јасна свест о значају културе у поменутиим глобалним превирањима већ и због саме природе ове области чије су границе флуидне, а сам појам недовољно прецизно одређен. Најзад, на скупу посвећеном економији разматрани су проблеми запослености у Србији са јасним знацима радикалних промена на глобалном тржишту рада. Био је то скуп који је, чини се, најјасније указао на глобалне промене које су у току, са последицама које ће захваљујући новим технологијама у непосредној будућности у потпуности изменити цивилизацијски контекст.

Ако је претходна констатација о томе да се налазимо у транзицији епоха тачна, онда је разумљива симултаност промена у областима образовања, науке, културе и економије, са једне стране, и релативизација концепта државе са друге стране. Традиционално схваћена држава је

оквир у коме се у пресеку јавних интереса одређене заједнице формулише не само дневна и дугорочна политика у ужем смислу те речи, већ и све њене пратеће компоненте као што су образовање, наука, култура и економија, али и вредносни систем. Релативизацијом појма државе, а пре свега њеног суверенитета, нестају јасно омеђене границе интереса једне заједнице који се, често индукованом конфузијом, представљају као превазиђени, ретроградни и штетни по саму заједницу. Имајући то у виду, постаје јасније несналажење у свим сферама јавног интереса јер он сам постаје нејасан.

Ипак, глобализација је неизбежан процес јер је технолошки напредак укинуо просторне и временске границе. Све се наизглед одиграва у садашњем тренутку, без обзира на географске координате, што је новина коју досадашња историја не познаје. У таквом окружењу проток капитала, слободна тржишта, укидање свих могућих баријера, широко културно прожимање и тренутна комуникација изгледају као неслућени цивилизацијски напредак. И заиста, из такве перспективе државни суверенитет се чини анахроним и непотребним. Али, то је заблуда далеко опаснија од многих заблуда којима у ближој и даљој прошлости нисмо одолели. Не постоји слободан проток капитала, не постоје универзално слободна тржишта, а културно прожимање је најчешће једносмерно и неретко наметнуто. Наводне предности глобализације инструментализоване су непроменљивом суштином политичког и геостратешког деловања које је мотивисано интересима крупног капитала. Отуда не треба да нас изненади ако се прети санкцијама државама које у свом интересу ограничавају тржиште великим светским компанијама или постављају услове којим бране своје уже и шире интересе.

Релативизацијом појма државног суверенитета ствара се псеудо-правни оквир за несметани продор на циљана тржишта, али и могућност меког или тврдог усмеравања њиховог унутрашњег устројства у кључним сегментима који су били предмет претходних скупова у оквиру овог циклуса. Стога, када је реч о Србији, не треба да чуди драстична деградација образовања, одвраћање од фундаменталних истраживања у науци и усмеравање на практичне технолошке иновације, одсуство дугорочне стратегије у култури и систематско затирање уставна културе, деиндустријализација и довођење „страних инвеститора“ чији профит не остаје у земљи итд.

Радови саопштени на скупу и објављени у овом зборнику, иако сви обрађују проблеме суверенитета у времену глобализације, могу се поделити у две тематске целине. У првој се разматрају политички и геостратешки аспекти, док је друга целина посвећена правним аспектима

суверенитета и глобализације. Тиме шеснаест радова који чине овај зборник у великој мери покрива такорећи све аспекте проблема државног суверенитета и његове угрожености глобализацијом.

Желео бих, на крају, да се захвалим свим учесницима који су својим излагањима допринели да овај скуп, а самим тим и овај зборник, добију јасан тематски фокус. Организатори скупа дугују посебну захвалност проф. Ратку Марковићу на драгоценим сугестијама када је реч о избору појединих проблема које би скуп требало да обухвати. Најзад, овом приликом желим да се захвалим проф. Драгану Симеуновићу без чијег ентузијазма и несебичне помоћи организација овог скупа не би била могућа.

Александар Костић

РЕЧ ВЛАДИМИРА С. КОСТИЋА
ПРЕДСЕДНИКА СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ
НАУКА И УМЕТНОСТИ

Поштовани председниче Академије наука и уметности Републике Српске, поштовани часници и чланови Српске академије наука и уметности (САНУ), поштовани учесници овога скупа, госпође и господо, данашњи скуп је сам по себи кристално јасан. Имате наслове, имате предаваче: међутим, иза овог скупа крије се једна мала прослава, рекао бих један мали успех, или још боље успех амбициозне жеље која је пре шест, седам година (а сведок сам тог пута од самог почетка) започела у једном одбору Одељења друштвених наука. Идеја је била једноставна: САНУ има обавезу да буде присутна у сагледавању актуелног, савременог тренутка у различитим областима нашег живота. Примерено, јер смо дефинисани као највиша установа у области науке и културе, али се границе које би дефинисале те велике области заправо прилично преплићу, оне су некада нејасне, а једне без других дефинитивно не могу. И тада је била идеја да се направи први циклус, заправо нешто што би се сваке године одиграло у оквиру циклуса, чули сте од академика Александра Костића о чему се ради, који би обухватио пет великих области, и то овим редом: образовање, наука, култура, економија и државни поредак, са извесним фокусима у свакој од ових области, наравно.

Да ли смо када смо циклус започели са темом образовања веровали да ћемо успети? Да будемо искрени, постојала је између конференција посвећених образовању и науци једна латенца од преко годину дана. Тада се јавио мали црв сумње да ћемо негде посустати, јер је прилично тешко координисати све оне који су у овом науку учествовали; међутим, некако смо се тргли, састанци су се одржавали после тога један за другим и за сваком од конференција, што сматрам посебно значајним, остали су писани трагови. И ми данашњим, односно и сутрашњим скупом заправо затварамо први круг, први циклус. Свих пет тема је обрађено. Али, обрађено је само у првој итерацији. Идеја је заправо да ми наставимо без икакве паузе и да се поново, после пет година, вратимо на тему образовања, па потом науке, и тако редом, остављајући и даље писане трагове шта су неки мислећи људи у Србији сагледавали када су у питању ови заиста кључни аспекти живота наше заједнице.

Друго питање које се овде поставља је да ли је Академија била у стању да сама изнесе овакав подухват? Не, није. И то САНУ од самог почетка није ни крила. Академија то може да уради само уз помоћ озбиљних људи који се овим проблематикама баве и који о њима знају врло често и више од нас, односно наших чланова који су у блиским областима. Према томе, понудили смо простор да људи који одређене проблеме разумеју, о томе проговоре. Ово што изговарам може се проверити по списковима предавача. Други предуслов који смо поставили је да они који учествују у тим симпозијумима не буду нужни истомишљеници. Због чега би се истомишљеници окупљали, једни другима говорили оно у чему се међусобно слажу и због чега се међусобно препознају? Покушали смо да успоставимо једну просвећенију форму дијалога и један од комплимената организаторима ових скупова, ако могу ја да га дам као човек који је чак и од извесних учесника овог симпозијума дефинисан као „тек медицинар“, је да су и дијалози након предавања остали записани – да се ауторизују и да се види шта су људи који знају о чему говоре (а мислим да свако ко данас и сутра учествује зна о чему говори) изrekli у САНУ, где се нису слагали, где су биле евентуалне границе одређених неспоразума и како су они превазилажени. Мислим да је и то лековито за наше друштво – дијалог је очито могућ, без међусобног вређања и унижавања. Ја сам почео да губим наду да је тако нешто могуће, али на вама је да докажете да то јесте и да је ово само моја старачка мрзовоља.

Госпође и господо, за ову врсту ваше активности најтоплије вам се захваљујемо, јер помажете не само Академију, већ и ширу заједницу у разумевању кључних проблема. Ја вам се, кажем, захваљујем, али вас и уверавам да, без обзира шта ће бити у будућности, ова идеја остаје једна од кључних активности Академије, јер на тај начин ми још увек имамо неку врсту непрекинуте пупчане врпце са реалношћу. И на овоме ће сви који се будемо и ако се будемо питали, истрајавати. Организаторима честитам на свему што се овде данас догађа, али указујем да је и раније било неколико кључних састанака у САНУ. Ти састанци су имали за циљ да покушају да предвиде шта то будућност доноси свима нама? Нажалост, није било много заинтересованих. Када смо пак правили скупове о историјским интригама, међусобним сукобима, о причама које су биле увек на изванредан начин повезане са историјским тајнама и сенкама, сала је готово по правилу била испуњена. Негде смо колективно престали да будемо способни да се суочавамо са кључним питањима и проблемима и да о њима озбиљно разговарамо. Стога, ово што ви данас радите и што су радили ваши претходници у прве четири теме, рекао бих да има неку врсту пионирског значаја. И за друштво у целини, и за саму САНУ, посебно.

ДРЖАВНА СУВЕРЕНОСТ И/ИЛИ
НАЦИОНАЛНА БЕЗБЕДНОСТ¹
(Екстерне и интерне функције концепта суверености)

Владимир Н. Цветковић
Факултет безбедности, Универзитет у Београду

Сажетак. Онеспкојавајућа постојаност у односима између држава је да „сила бога не пита“. По свему судећи, тај се усуд не може укинути, али се зато може ублажити. Модерно доба је то учинило историјском промоцијом концепта суверености, политичком идејом и праксом по којој свака држава има право да, неометано од стране других држава или наднационалних ауторитета, развија властито законодавство, политичке, привредне, верске и све друге институције. Корен тог принципијелног става био је интерес протомодерних политичких заједница у Европи да стекну независност у односу на цара или папу (XVI/XVII век). Политичка форма и садржај тог интереса временом су се преточили у међународни поредак у коме је свако господар самоме себи, с тим да то исто право признаје и другима. Истовремено, сувереност држава је на нови начин обликовала и традиционалну потребу за безбедношћу која је одувек чинила темељ постанка свеколиких политичких заједница кроз историју. Редифинишући домет и смисао постојања коначног и апсолутног облика власти у модерној држави (од персоналног ауторитета монарха до деперсонализованих институција народа/нације), концепт суверености је успостављање правде и правичности (одржавање легитимности поретка) директно повезао са одбраном од напада непријатеља (обезбеђивање од спољних опасности). Упркос бројним потоњим, садржински крајње разноликим идеолошким, економским и надасве реалполитичким оспоравањима, концепт државне суверености се до данас одржао као вероватно једино могућ уравниотежујући принцип успостављања каквог-таквог реда у принципијелно неуређеном свету међународне политике. С друге стране, остваривање унутрашње (стабилизујуће и легитимизујуће) функције суверености остаје отворен проблем с обзиром да питање коначног ауторитета у политичким односима вероватно и не може имати свој „коначни“ одговор.

Кључне речи: сувереност, легитимитет, правичност, слобода, државни поредак, међународни односи

Опстанак и развој политичке заједнице зависи од њене *унутрашње* стабилности и *спољашње* сигурности. Дословно све политичке заједнице кроз историју, независно од тога како се именују, саморазумевају и функционишу – биле оне месопотамијски *јасијайи*, хеленски *јолиси* или италијански ренесансни градови, античка и средњовековна краљевства, царства или модерне државе – увек су биле суочене са

1 Текст је део резултата рада при пројекту „Конфликти и кризе: сарадња и развој у Србији и региону у 19. и 20. веку“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

најмање два проблема или задатка: успоставити *йравичност* унутар заједнице и *одбрании* се од спољашњих нападача. Унутрашња стабилност је детерминисана карактером институција, делањем и моралним вредностима политичких актера, док је одбрана од напада споља одређена војном способношћу, као и спремношћу грађана или поданика да бране независност поретка. Ако нема унутрашње социјалне равнотеже и правде, односно политичке стабилности, нема ни одбране од напада споља – то је одувек био и јесте аксиом политичког мишљења и деловања. Заједнички појмовни именоватељ за оба наведена проблема/ задатка јесте *безбедност* политичке заједнице. Оно представља политички императив чије институционално артикулисање, поред унутрашње и спољне политике, обухвата и шири домен заштите кључних области друштвеног живота.

У наведеном појмовном троуглу (правда–одбрана–безбедност), одвија се свеколики практички и теоријски политички живот. Трајност и аутономија политичких заједница подједнако су одређене облицима легитимитета власти, као и начинима одбране од напада споља. Ипак, историјски разлози пропасти, ако не и нестанка политичких заједница, везани су много више за спољне агресије, него за тзв. унутрашње кризе. Историја политичких заједница, од првих цивилизација на Блиском Истоку до модерних (националних) држава, показује нам да у њиховом међусобном саодношењу постоји неколико сталних, вероватно непроменљивих мотива за деловање: *воља за доминацијом, конџирола ресурса, борба за йресџишж*, и најзад, оно што има статус „елементарног“ – *йљачка*. То су били и остали најјачи и најчешћи поводи за рат.² Следи разочаравајући закључак да у свету тзв. *велике йолийиике* важе баналне истине здравог разума и свакодневног личног искуства: „јачи тлачи“ и „сила бога не пита“. Наречене вечне истине међународних политичких односа вероватно се не могу једноставно „превладати“ или „укинути“, али се зато могу институционално ублажавати и „обуздавати“. Модерно доба је то покушало да учини промоцијом *конџейџиа сувереносџи* који се до данас, упркос бројним критикама, показао као фактички једини одрживи начин за успостављање каквог-таквог реда у пословичном нeredу међународних односа. Исти концепт се посредно показао

2 Појам рата се овде односи на оружану борбу *између* политичких заједница. Сасвим другачији теоријски и практички значај и значење имају оружани сукоби *унуџар* политичке заједнице, тј. „грађански ратови“. Премда једни по правилу подстичу друге, разлике у њиховом коначном исходу – *окуйација* (са или без анексије), односно *йромена власџи* или *йодела* (цепање) политичке заједнице – готово „саме по себи“ указују на примат класичног рата у односу на грађански при одређивању трајности неке политичке заједнице.

и као основна претпоставка за постизање стабилности унутар државе. Штавише, постојање *коначне и айсолућне власћи*, што по дефиницији чини сувереност, основни је услов постојања модерне политичке заједнице, дакле *националне државе*.³

Историјска генеза

Од када је формиран као исход преговора ондашњих великих сила у потрази за успостављањем мира у Централној и Северној Европи (Вестфалски мир, 1648), концепт суверености је усредсређен на означавање „коначног ауторитета“ у *модерној* политичкој заједници. Као такав, коначни ауторитет је мењао своје „носиоце“ – од монарха до парламентарне владе. Тако су овлашћења територијализоване и централизоване власти прелазила из руку персоналне владавине (монарх) у домен трансперсоналне власти (народ и његови представници). Краљ је свој легитимитет налазио у династичком пореклу који му је давао политичка овлашћења, док су потоње световне власти у већој или мањој мери свој легитимитет тражиле и проналазиле у сувереној вољи „народа“. Онда када је предмодерни, политички декласиран *народ* постао легитимишућа модерна *нација* грађана, концепт суверености је искочио из своје династичке самодовољности и постао захтевни, обавезујући услов конституисања сваке државне власти, независно од величине територије и становништва, расположиве моћи и амбиција. Утемељујући унутрашњи поредак начелом да нема ауторитета који би стајао изнад државе, односно онога ко власти у држави даје легитимитет (народ/нација), сувереност је постала и основа међународног права и легитимацијски основ у односима између држава.

Оно што је концепт суверености непосредно означио у својим правним међународним почецима – постулат *о једнакости свих држава* – представљало је велику новост у међународној политици. Модерно међународно право инаугурисано Вестафлским миром обезбедило

3 Овде се инсистира на томе да је (национална) држава сасвим особен, модеран политички феномен, који се као такав битно разликује од свих других (премодерних) врста политичких заједница (полис, краљевство, царство итд.). Националну државу одређујемо као деперсонализовану суверену власт администрације која траје у континуитету (независно од актуелног носиоца власти) и ослања се на легитимитет народа, тј. грађана/држављана који формирају нацију. Национална држава се конституише кроз јавне процедуре одлучивања о законодавству и начину образовања и функционисања државне власти која има монопол над употребом силе. Настајући кроз противречне политичке процесе у Европи (XVI–XVIII века), национална држава се као облик и структура власти распрострла до сваког кутка Планете током XIX и XX века, постајући притом универзална, фактички обавезујућа политичка форма за све народе. (Цветковић, 2018).

је нови, битно другачији третман политичких заједница у односу на пређашња (предмодерна) времена. Наиме, политичке и правне конотације Вестфалског мира састоје се у захтеву да се све политичке заједнице, укључујући ту и „велике силе“, морају третирати на једнак – равноправан начин.⁴ До тада је као „међународно право“ важила само наслеђена *обичајности* договора једнаких у моћи, тј. оних који су били (не)спремни за рат(овање). Њихови споразуми су се односили на међусобне обавезе и као такви нису имали снагу универзалности или поопштивости.⁵ Таква хтења долазе тек са модерним добом и његовим иманентним политичким захтевима и претпоставкама.

Додељујући свакој признатој држави статус једнакости, сувереност је постала *зашићива и правна одредба за све државе*, без разлике, укључујући ту и оне сасвим „патуљасте“ по величини простора, броју становништва, војном или привредном потенцијалу. У тој правној чињеници налазимо и највећи домет или највише остварење концепта суверености у његовом екстерном аспекту, односно међународној димензији. Сходно томе, концепт суверености подразумева да *начин одлучивања* у међународним телима (која оснивају суверене државе) у принципу не би смео да буде арбитран или ултимативан, већ увек само *консензуалан*. Најзад, не мање битна ствар у погледу начела једнакости држава јесте и захтев за општим признањем: аутономне поли-

4 Од тада, начелно, у међународном поретку нема великих и малих држава, постоје само државе са њиховим сувереним правима. Сви други политички субјекти (као што су међународне организације, подручја под међународном контролом или пак устаници или герилци – недржавни борци нпр.) налазе се изван концепта суверености, нису предмет међународног признања на начин који то важи за односе међу државама и самим тим на сасвим посебан начин учествују у међународном праву.

5 Такав је био већ први познати нам уговор у сфери „међународног права“ који су склопили Египатско и Хетитско царство, прецизније Рамзес II и Хатушилиш III (1270. п.н.е). У том споразуму, између осталог, уређује се заједнички наступ против евентуалне треће силе која би се појавила у њиховој „зони утицаја“, обавезују се на узајамно изручивање политичких избеглица итд. На сличним основама склапани су и сви потоњи споразуми између великих сила (или истих са мањим политичким заједницама), уз неизбежно позивање на „вечно пријатељство“ или „чврсто савезништво“ и навођење конкретнијих обавеза уговорних страна. Такви споразуми су могли да важе и после смрти непосредних потписника (актуелних владара), уз потврђивање од стране династичких наследника или евентуално узурпатора наследне власти, али они никада нису функционисали као део неког општеобавезујућег међународног правног поретка. То су били ипак само *мировни ујовори* који, како примећује Кант, „окончавају рат али не и ратно стање“. За стварно постизање мира путем међународног уговора потребан је „савез нарочите врсте“ – *савез мира*, који се разликује од *ујовора о миру* по томе што за разлику од овог потоњег који окончава само један – конкретан рат, онај први настоји да спречи све ратове заувек (Кант, 1974: 146).

тичке целине, независно од других стандардних услова (попут трајно насељеног простора са одговорном владом способном да спроводи законе, нпр.) заиста могу постати националне државе тек онда *када и ако* сагласношћу свих других (признатих) држава добију *међународно признање*. Тиме најзад стичу статус сувереног, дакле равноправног учесника у међународном поретку. Дати услов суверености данас је можда и најтеже остварити.⁶

С друге стране, „унутрашња“ функција/аспект суверености не само да је комплементарна већ је теоријски и практично важнија и значајнија у односу на њена изведена „спољашња“ значења. Теоријско постављање и практичка идентификација коначне и апсолутне власти у некој политичкој заједници претпоставља аутономно законодавство заједнице грађана, као и постојање легитимне хијерархије у правном и политичком систему државе, која спречава перманентно стање грађанског рата и даје оправдање упражњавању власти. Специфична унутрашња подвојеност друштва и власти, која је углавном невидљива у предмодерним политичким заједницама, у модерној држави бива призната али уједно и превладана концептом суверености, тј. идејом да се *друштво* – у целисти или делимично – посматра као извор суверености, док државна *власт* представља средство упражњавања суверености, тј. доказ њеног постојања. Модерно доба је донело већу сложеност облика, процедура и схватања државе, који су континуирано праћени јачањем законодавства, увођењем политичког представништва, проширењем права гласа и промоцијом конституционалних одлика у темеље, састав и процедуре владавине – најпре монарха, а потом и народа, тј. нације.

За разлику од почетне монархијске суверености и њене самодовољности у владању и одлучивању, народ/нација као „колективни суверен“ доноси одлуке путем јавних процедура које подразумевају

6 Да није тог услова већ би мноштво територија широм света, које су се војним путем отцепиле од централне државе (нпр. Косово) или су напросто прогласиле властиту сувереност (нпр. Каталонија), увелико уживале статус националне државе, односно члана међународне заједнице. Потенцијали за различите покушаје сецесија у свету су практично неограничени (такви су већ и унутар ЕУ, која представља узор транснационалног удруживања држава; поред алармантног примера наведене Каталоније, актуелне су и контроверзе око статуса Баскије, Шкотске, Северне Ирске, фламанског и валонског дела Белгије, Корзике, Северне Италије итд.), при чему једноставно није могуће изградити некакав међународни безбедносни систем који би ефикасно спречавао или бар контролисао такав развој догађаја. Све се у крајњем случају своди на подршку великих сила и (не)спремност осталих да признају тренутно фактичко стање. У том смислу сецесионизам се по потреби третира или као праведна „борба за независност угњетаних народа“ или као покушај отцепљења који је „противан међународном праву“ и начелима државног суверенитета (Павковић и Радан, 2008).

успостављање воље већине. Премда то није увек случај, претпоставка је да такве одлуке имају своје рационално оправдање и да кроз имплиците или експлиците представљају конкретизацију одређене концепције праведности која има политичку већину у држави. Исто тако, теоријска је претпоставка да речени концепт правичности (укључујући ту и обичајне вредносне норме, поимање слободе, једнакости итд.) чини део националног идентитета или „духа народа“, док с друге стране емпиријско искуство показује и доказује несталност и релативност таквих идеолошких конструкција. Незваисно од тога, државна сувереност подразумева аутономну вољу политичког народа, тј. нације. Она је представљена у различитим репрезентативним политичким телима (скупштина, влада итд.) која чине једини могући *извор* закона и не могу се (за разлику од монарха) постављати *изнад* закона. Коначност суверене власти народа/нације означава идеју да нико нижи у хијерархији власти не може опозвати одлуке „суверена“, баш као што то не може, тј. не би смео, да чини ни неко споља – нека друга држава или неко друго „несуверено“ политичко тело у држави.

Државна власт се конституише слободним већинским избором њеног народа/нације (грађана; држављана), дакле – неизбежним прегласавањем, а не општом сагласношћу (консензусом) јер је она фактички неостварива у модерној политичкој заједници. Већинско одлучивање није непогрешиво, па чак ни беневоолентно за оне који остану у мањини. Отуда и одређена законска и процедурална ограничења којима се спречава могућа и очекивана „тиранија већине“. Политичка логика суверености налаже да они који су остали мањина при одлучивању не трпе због тога правне или неке друге санкције. Видели смо да сасвим супротно ствари стоје са сувереношћу на међународном плану, тј. при одлучивању у међународним институцијама. С обзиром на то да међународно право чине уговори између држава а не суверена воља неког „глобалног народа“, „светског грађанства“ и сл., сувереност држава се обезбеђује, тј. гарантује *консензусом* у одлучивању. Већ на том примеру бива јасно да сувереност има своја два лица (аспекта, функције) који образују јединствени политички идентитет. Унутрашња димензија или „функција“ државног суверенитета (воља народа), често бива затомљена услед претњи по његову спољашњу функцију (независност). За разлику од унутрашњих, спољне претње су јасније и конкретније (друге државе; герилци/терористи или организовани криминал нпр.) и доводе до погрешног мњења, исказаног посебно у медијима, да концепт суверености има своје значење и примену само у контексту међународног права и међународних односа.

Када и ако се у свакодневном упражњавању власти издвоји само један, нпр. спољашњи аспект суверености, онда се стварају услови за

вођење шизофрене политике која спољну слободу брани унутрашњом репресијом (тако функционишу сви ауторитарни режими)⁷ или се пак репресијом према споља настоји бранити или одржавати слобода изнутра, а у екстремним случајевима чак и „слобода“ или уређеност „међународне заједнице“.⁸ У оба случаја стварна слобода постоји само у оквиру пуке пропаганде. Како год, од када је званично промовисан и прихваћен, концепт суверености је безброј пута нарушаван, негиран и проглашаван „застарелим“, па ипак, он и данас важи и вреди као начело унутрашње и као основ међународне политике. Разлоге за то можемо пронаћи већ у генези самог концепта који је у органској вези са политичким (историјским) околностима у којима је стваран.

* * *

Непосредна практична употреба појма суверености, уједно и теоријски обрт у поимању међународне политике, дошао је као резултат разарајућих, вишедеценијских верских ратова у Европи с краја XVI и током прве половине XVII века. Онда када године беспштедних сукоба нису донеле одлуку о томе „ко је у праву“ (католички цар или протестанти кнежеви; папа или регионални световни владари), односно „ко је јачи“, међу европским династијама које су већ почеле да добијају облике националних држава (Француска, Енглеска, Шпанија, Шведска...), у околностима општег слабљења и пропадања свих, коначно је „надвладао разум“ и постигнуто је решење које се до тада упорно и са великим жаром избегавало. Истини за вољу, немогућност да се дође до победника већ је знатно раније довела до компромиса у виду максиме „чија (је) територија, његова (је) и вера“ (*cuius regio eius religio*, Аусбуршки мир, 1555), но тај се драгоцен увид у то време није могао и практично отелотворити. Таква тенденција у размишљању своје остварење добија тек с Вестафлским миром и његовим политичким принципом, који се преточио у обавезујући међународни правни акт и начело по коме свака држава унутар своје територије има право да неометано од стране других држава развија власито законодавство, верске и све друге институције.

7 Када нека велика сила насилним путем „ослобађа“ грађане који живе у ауторитарном режиму по правилу се стварају услови за хаос грађанског рата. Савремени примери спољних „хуманитарних интервенција“ у Југославији, Сомалији, Либији, Сирији или Јемену то недвосмислено потврђују.

8 Последњи такав пример била је унилатерална политика САД после победе у дугом Хладном рату (1946–1989). О неким од учинака таквог деловања вид. V. N. Cvetković: „The Banality of Power and the Ideology of Universalism (Reasons for, Effects of and Lessons Drawn from NATO Assault on Serbia in 1999)“, *David vs. Goliath: NATO war against Yugoslavia and its implications* (Ed. N. Vuković) (2019).

Из тога је следило да тадашње монархије (а нешто касније и новообликоване националне државе – са или без „уставног монарха“) немају и не треба да трпе изнад себе било које друге (над)националне ауторитете. Под овим другим мислило се најпре на Католичку цркву и папине амбиције да просуђује шта јесте а шта није хришћански чинити,⁹ али исто тако и на бројне световне владаре (који год они били: француски или шведски краљ, челник Светог римског царства или било ко други) и њихове амбиције да потчине слабије. Захваљујући начелу које је изнедрио Вестафлски мир, сваки владар је добио право да буде „господар самоме себи“, при чему је *то исто право морао да призна и друјима*. Локални монарх је тако постао највиша и коначна власт у свом краљевству, а све друге институције унутар државе биле су политичке и правне импликације његовог сувереног положаја. Тиме су постављени темељи суверености монарха, односно потоњих националних држава и њихових народа (нација). Посредно су постављени и основи за модерно међународно право и принципе мира и дипломатије. Касније је недељиви суверенитет са једног (монарха) пренет на мноштво (народ/нација),¹⁰ и та је транзиција одиграла одлучујућу улогу у унутрашњој политици модерних држава. С друге стране пак, подразумева се да то није био некакав миран и еволутиван ток развоја. Ширење принципа државне суверености није

9 Тај се папин наум даље преносио и у сферу световне, чисто политичке власти. Отуда и његово истовремено функционисање као самопроглашеног првосвештеника свеколиког хришћанства и као монарха једне засебне политичке заједнице. Јасно је зашто се такво обједињавање моћи није могло свидети ниједном тадашњем хришћанском владару на Западу, укључујући ту и монархе католичке вере. На извештан начин могуће је правити паралелу између амбиција ренесансних папа да управљају властитом државом и да буду врховни ауторитет и савест хришћанског света, са лидерским амбицијама великих сила модерног доба, посебно са САД на преласку између два миленијума. У то време САД су функционисале као суверена држава посвећена својим националним интересима, али и као самопроглашени предводник и заштитиник новог међународног поретка који је заснован на универзалним нормама људских права и грађанских слобода.

10 Суверенитет државе је посредно отворио и питање *права народа на самоопредељење* које ће се показати као једна од највећих контроверзи у међународном праву, надасве у реалполитичким међународним односима које континуирано тресе сецесионистичка грозница. Од када је национална држава постала главни циљ политичког организовања број суверених политичких заједница непрестано је растао. Први талас је био, разуме се, у епицентру Западна/модерне: од 12 држава у Европи 1870. год, до 35 европских држава у 1930. години. Деколонијација је донела нове десетине држава широм света, баш као и распад социјалистичких федерација након Хладног рата (Совјетски савез, Југославија, Чехословачка). Тренутно чланство ОУН чине 193 међународно признате државе и два тзв. посматрача (Ватикан и Палестина). Сецесионизам у лику националног самоопредељења је универзалан проблем, а потенцијални број нових држава је у том смислу несалгедив и прети свим постојећим државама.

могло да преобрази природу великих политичких заједница и њихову вољу за доминацијом. Уобичајени мотиви за рат (моћ, ресурси, тржиште, плен), сада су само додатно обogaћени националном горљивошћу и ентузијазмом да се прошире територије, ослободе сународници с оне стране границе, остваре „историјска права“ или једноставно потврди национални понос. Из тога *не следи* да је за све неправде или неподопштине у савремености крива супстанцијалистички појмљена нација и/или национална држава. Чињенице реалполитике једноставно не умањују значења и истину концепта суверености, а још мање могу представљати теоријску подлогу за априорну моралну осуду и негирање значаја нације и националног идентитета у модерној политици.

Хиперубрзање развоја модерног друштва и државе носило је у себи искључујуће политичке захтеве који представљају стварне изазове концепту суверености као начину утемељења и функционисања власти. Проблеми су, чини се, кулминирали с крајем Хладног рата и наводном „победом“ идеологије неолиберализма. Она је означила нову, контроверзну фазу у поимању државне суверености која и даље траје, а односи се подједнако на њене унутрашње и спољашње аспекте или функције. На унутрашњем, плану с једне стране повећавају се захтеви за већом интервенцијом државе у сфери привреде и генерално „друштва“ (проблеми запослености, пензионог и здравственог осигурања, бесплатног образовања итд.) и они долазе од стране економски депривилегованих делова друштва, док с друге стране стижу захтеви за општом дерегулацијом тржишта и повлачењем државе у њене минималне оквири (спољна безбедност и унутрашња правна сигурност), који долазе од стране економских, па тако и политички утицајнијих (моћнијих, али не и институционално привилегованих) делова заједнице. На тој социо-економској и политичкој клацкалици трају данашње борбе око редефинисања концепта суверености унутар државе.¹¹ У исти час, „спољашња употреба“ суверености, која је од почетка имала одређену еволутивну нит, данас као да је дошла до свог преломног часа. Заправо, то није ништа ново: од свог настанка концепт суверености се нарушава кроз реалполитику великих сила. Онда када оружје макар на тренутак утихне (у XX веку то су били периоди након окончања глобалних ратова – I и II светски рат, крај Хладног рата), уз сво разочарање које иде са плаћањем цене победе или пораза, појављују се и утопијске визије које говоре о томе да људска врста, државна уређења и међу-

11 Идеолошка конфронтација се одвија у традиционалним облицима либерализма и социјаледмократије, који су у међувремену еволуирали у своје хибридне варијанте: неолиберализам и неоконзервативизам, „популизам“ с различитим „левим“ и „десним“ предзнацима, све уз исто тако нејасне етикете „екстремизма“, „фундаментализма“ и др. (Цветковић, 2018: 209–253).

народни поредак имају своју унутрашњу сврху и смисао који их воде напред – ка успостављању „државе света“ и функционисању „светске владе“. Истина, такви оптимистички увиди, тј. оптимистичке реакције на велика, готово неиздржива разарања, која су дошла са модерним тоталним индустријским ратовима, биле су увек брзо (раз)откривене реалполитичким догађањима која су следила у свету који је и даље неу-тешно трагао за правдом и равнотежом слободе и једнакости.

Имајући у виду да су спољни оружани сукоби, тј. ратови због своје разорне силе и драматичних друштвених, привредних и свих других последица готово увек имали више пажње него одржање унутрашњег поретка, сувереност је већ у свом првом, инаугуралном кораку (Вест-фалски мир) тумачена првенствено кроз оптику међународног права и то као *средство обуздавања великих сила* у њиховој борби за доминацију. Све то наравно није могло да спречи исте те „велике силе“ да и у модерној ери успостављају политичке и/или ратне савезе у којима су се међусобно обавезивали на помоћ при ратним претњама или походима. Европа из XVIII века познаје мноштво таквих савеза, пре свих оне који су проистекли из династичких борби за шпанско¹², пољско¹³ и аустријско наслеђе.¹⁴ Поврх Наполеонових империјалних ратова на преласку између два века који су додатно провоцирали савезништва за и против револуционарне Француске, у XIX веку посебно издвајамо стратешке политичке савезе у Европи током ‘30-их година XIX века, када су се над-метали тзв. парламентарни (В. Британија, Француска, Бегеја) и апсолутистички блок (Аустрија, Русија, Пруска). Потом су следила уобичајена идеолошки „непринципијелна“ ратна савезништва (попут оног из Кримског рата – (феудално Османско царство и парламентарне империје В. Британија и Француска против апсолутистичке Русије, 1854–1856), као и потоње окупљање савезника после класичног империјалног рата између Француске и Пруске (1870–1871), када су прављени тзв. Двојни савез Француске и Русије (1892; касније проширен Англо-руским савезом из 1907. год.) с једне, насупрот Тројном савезу Немачке, Аустрије и Италије (1882) с друге стране. Слични савези мањих националних држава настајали су и бивали раскидани широм света, док је европско ривалство између суседа пренето и на освојене колоније које су биле приморане да учествују у ратовима својих метропола.¹⁵

12 Француска, Шпанија и Баварска vs. Енглеска, Шкотска, Португал, Холандија, Прусија, Данска и Савоја (1701–1714).

13 Француска, Шпанија, Сардинија vs. Русија, Аустрија, Пруска и Саксонија (1733–1738).

14 Француска, Шпанија, Пруска, Баварска vs. Аустрија, Холандија, Британија и Русија (1740–1748).

15 Главне колонијалне силе: Шпанија, Португал, Француска, Холандија и Енглеска (В. Британија), водиле су током прва три века колонијализма (XVI – XVIII век) низ

Независно од наведеног континуитета „лоше праксе“, добра искуства Вестфалског мира искоришћена су за одржавање великих међународних скупова на којима се одлучивало о исходима управо окончаних ратова (посебно Бечки конгрес 1815. год. и Берлински конгрес 1876. год.). Убрзо потом дошло се и до тога да се дела у правцу формирања међународних облика власти који су, макар и само у теоријском смислу, промовисали идеју међународног поретка и добровољног препуштања дела овлашћења националне државе заједничким међународним организацијама. Први кораци су подразумевали добровољно учешће држава и нису постигли занемарљиве резултате (обавезна арбитража у међународним споровима, кодификација ратног права и сл. – Хашка конференција, 1899), који су врло брзо доспели и на виши ниво, оличен у донетим конвенцијама о законима рата, правима неутралних држава и правно оправданим акцијама за наплату међународних дугова и сл. (Хашка конференција, 1907). Врхунац развоја заснован на вестафлским основама представљају глобалне међународне институције, као што су Лига народа (Версај, 1919) и најзад – Уједињене нације (Сан Франциско, 1945). Оне су допринеле правном конституисању и одржавању универзалних вредности мира и сарадње, успостављајући неку врсту јединствених правила игре за све начелно равноправне играче на међународној сцени.

Наравно, очекивања да ће принцип једнакости држава сам по себи моћи да санкционише предаторско понашање великих и малих сила била су и остала нереална, али за то свакако није „крив“ концепт суверености, нити је он због тога „потрошен“ или „застарео“ захваљујући привидном ојачавању међународних организација. Не заборавимо: међународне организације јесу само оно што се међусобно договоре суверене државе. Доктрина међународне коегзистенције, прихватање међународних арбитража или добровољно одрицање од рата (који тиме, на жалост, није и фактички укинут) нису *наметнуте* норме од стране неког транснационалног (наддржавног) међународног тела, већ управо обратно – оне су *израз воље националних држава* које у њима виде *средство* очувања своје независности и суверенитета. Утолико је концепт државне суверености и даље, не само фактички (политички и правни), већ и важан теоријски услов функционисања међународног права и учествовања држава у међународном поретку.¹⁶

исцрпљујућих ратова у којима су се, већ према захтевима тренутка, непрестано мењали савезници и противници. За настанак модерног политичког света и међународног поретка најзначајнији су колонијални ратови који су вођени непосредно пре (1756–1763) и у току америчке борбе за независност (1776–1783). Главни актери били су Шпанија, Француска и Велика Британија.

16 Теоријски услов даје контекст и објашњава практично функционисање међународног поретка. Државе нису, нити могу бити самодоволне, међутим, како исправно примећује Ф. Х. Хинсли, „било би погрешно закључити да је сувереност постала

Међународна димензија

Независно од тога како се прихватао или негирао концепт државне суверености, извесно је да су сви ратови који су вођени током последњих векова у Европи и широм до јуче потцењеног „остатка света“¹⁷, за свој циљ имали укидање једне (туђе) и стварање или јачање властите националне суверености. Империјалистичке амбиције, независно од повода и мотива, по правилу су задобијале одговор у ослободилачкој борби подјармљених народа, док се конкурентске акције других великих сила већ по себи подразумевају. Борба против туђинске власти мотивисала је и народе и монархистичке државе у времену када се револуционарна Француска сукобљавала са својим суседима, укључујући и касније ратовање читаве Европе против војсковође, политичара и најзад императора Наполеона (1879–1912). Исто важи и за ратове и унутрашње побуне у Европи, у циљу остваривања националне независности народа под стегом монархијске самодовољности (1848), укључујући ту и сукоб великих сила око статешки увек значајног Крима (1854–1856), рат за уједињење Италије (1861) или међудржавне ратове попут аустријско-пруског сукоба (1866) и Пруско-француског рата (1871). Ратови који су (не)вољни савезници са Запада и Русија (касније СССР) водили против окупационих снага царске, и потом нацистичке, Немачке и њених савезника у Првом (1914–1918) и Другом светском рату (1939–1945) требало би да су још увек део колективног памћења већине људи на планети.

Оно што је одликовало прва два века стасале Модерне (XIX и XX век) била је борба за доминацију у којој се нико није устручавао да употреби војну силу ради остваривања својих амбиција. Притом

непојива са међународним положајем држава зато што је сужена њихова слобода у међународном деловању. То тврдити значило би да се својство суверености повезује са слободом државе да ради шта год хоће, уместо да се оно схвати као *нейоспојање ауторитетна који би сјајао изнад државе* (подвукао В. Н. Ц.). Тако размишљати значило би побркати ситуацију којој је држава иначе можда често тежила, али је никада није стварно постигла (*да буде самодовољна* – прим. В. Н. Ц.), са супротним стањем, стањем из кога је међународна верзија концепта суверености црпила своју релевантност и из кога је и даље црпи – то је стање у коме су државе, инсистирајући на својој независности, постале свесне да не живе у изолацији, већ да су приморане да живе са другим државама“ (Хинсли, 2001: 224).

- 17 Наречени „остатак света“, тј. већина неевропских земаља, током инаугурације Модерне је имао статус колонија, тј. окупационо-трговачког продужетка великих сила Европе. Потом су постали и њихово „власништво“ у виду анактираних територија, да би након II светског рата постали неиздрживи терет који се једно време подносио ради престижа, да би најзад био изостављен, али не и одбачен, из састава „империје“, јер је функционисао као део „интересних зона“ националних држава Запада.

је, као и обично, сваки разлог био добар повод, те се није наводило превише моралних образложења за то. Самим тим, није се тежило успостављању неког трајног надржавног форума који би, макар и само начелно, обуздавао државе у амбицијама да не покоравају једна другу. У исто време, то се не би смело заборављати, одигравали су се велики унутрашњи сукоби (грађански ратови) унутар великих сила, и управо су ти догађаји можда и одлучујуће утицали на стварање модерног међународног поретка. Преломна Француска револуција (1789–1799) јесте опште место за такав закључак, али се при томе често заборавља на два друга грађанска рата: онај у САД (рат „Севера“ и „Југа“, 1861–1864) и онај у Кини (Таипинг револуција, 1851–1864) који тек однедавно, од када је Кина поново постала светска сила, привлачи пажњу тумача актуелних односа снага у међународним односима.¹⁸ Наведени грађански ратови били су одлучујући друштвени догађаји који су одредили норме политичког мишљења и деловања у модерној епохи.

* * *

Након што су заједно војно поразили нацистичку Немачку, највећег непријатеља светског мира, два дотадашња савезника, САД и СССР, су готово одмах заузели међусобно непријатељско држање. Њихове непомирљиве идеолошке разлике којима су правдали свој суверенитет (комунизам *vs.* либерализам; „радни народ“ против „слободне нације“) учиниле су да започне вишедеценијски подземни глобални Хладни рат који није прерастао у класични војни сукоб вероватно само захваљујући нуклеарном оружју које се показало као најбољи „одвраћајући“ или „обуздавајући“ фактор у међународној политици.

Непуних пола века касније, унутрашњи распад СССР-а (1991) и самопроглашена „победа слободе“ коју су брже-боље објавиле САД,

18 У том смислу савремена историографија и теорија политике дужну пажњу посећују првом правом „индустријском рату“ у модерној историји, што је по свом војном карактеру био грађански рат између робовласничких држава пољопривредног „Југа“ и капиталистичког индустријског „Севера“ у САД. Том приликом, незаслужено, у другом плану остаје паралелни грађански рат у Кини, чије су ужасавајуће размере (више десетина милиона жртава!), као и идеолошки мотиви (сељачки устанак са примесама комунистичког милитаризма) и последице (специфична „модернизација“ великог царства) теоријски сагледане тек данас када Кина (поново) постаје велика светска сила. Такође, из данашње перспективе посебну пажњу заслужују и упоредни историјски токови на Блиском Истоку, који су умногоме одредили актуелну светску ситуацију и/или односе између великих сила: постепени распад Османског царства, као резултат унутрашњих побуна и војних сукоба са Русијом и Западом, што је условило формирање нових држава (Ирак, Сирија, Кувајт, Саудијска Арабија итд.) искључиво према мери спољних сила (Француска, В. Британија, САД).

учинили су да се на доктринарном плану промовише став по коме је национална сувереност застарели концепт. Имајући у виду да постоје бројни глобални, тј. транснационални проблеми (оружје за масовно уништавање, организоваи криминал, тероризам, сиромаштво, илегалне миграције и др.), те да привреда, и посебно савремена технологија, наводно не познају државне границе, инсистирало се на томе да је нужно националну сувереност надоместити транснационалним институцијама. За разлику од прошлих времена и ратова, под међународним институцијама није се мислило само на оне са политичким залеђем и сврхом (као што су то УН нпр.), већ и на шаролики свет међународне трговине, привреде и финансија (организације као што су ММФ, Светска банка, Светска трговинска организација итд.). Ентузијастички међународног поретка су исте институције доживљавали и разумевали као објективне регулаторе светског поретка и нису могли (или нису хтели) да рефлектују њихову зависност у односу на победника из Хладног рата.

С друге стране, политички реалисти и/или циници знали су да међународне институције не настају *ex nihilo* и да ретко кад функционишу аутономно, тј. по властитим правилима. Проблем није био толико њихов начин конституисања, колико начин управљања, тј. деловања. Искуство сведочи да онда када нема равноправних конкурената на светској сцени, једна сила већ по логици моћи доноси превагу у одлучивању поводом сваког важнијег питања на међународној сцени. Потврда тог „природног закона“ међународних односа на крају XX века било је функционисање САД у односу на Русију која се готово распадала, још увек недовољно јаку Кину, сервилну (јер је зависна) Европску унију и одвише слабе друге државе које све заједно нису биле у стању да се одупру сувереној вољи једине суперсиле света. Зато можда и није претерано рећи да су САД у том „историјском тренутку“ (који је потрајао нешто више од једне деценије) биле *једина стварно суверена држава на свету!* Међутим, превелика видљивост, односно изложеност, несумњивог светског предводника, учинила је да САД нису могле отворено да функционишу као светски лидер. Скривајући властиту улогу и одговорност при доношењу кључних одлука у транснационалним институцијама, САД су промовисале „међународну заједницу“ и њене наводне „потребе и вредности“ као одлучујуће факторе међународне политике. Тако су САД, користећи међународне институције као своје (не)вољне посреднике, дошле у прилику да властите интересе приказују и остварују као „универзалне“ и „транснационалне“, при чему је читава прича на идеолошком плану кулминирала наративом о „крају историје“ (Фукујама), који, премда у међувремену битно редизајниран (Фукујама, 2014), и даље влада академским простором већине правних, филозофских и политиколошких катедри широм Запада.

Наведени наратив о „победи демократије“, која се даље у будућности има само усавршавати у складу са потребама глобалног тржишта, постала је обавезујућа идеолошка мантра 90-их година прошлог века. Ускоро је добила и једно старо име, али са новим садржајима – „неолиберализам“. Тако су бар нови међународни политички и привредни поредак углавном називали његови „леви критичари“, док се он саморазумевао и именовао нешто другачије и амбициозније – као „нови светски поредак“ (Џорџ Буш) или као „нови интернационализам“ (Тони Блер). По свом „универзалистичком“ принципу, идеолошкој горљивости и искључивости, све је неодољиво подсећало на комунистичке пароле Октобарске револуције, пропаганду и идеолошку структуру соц-реализма друге половине XX века. Идеолошка промоција „демократског“ уместо „радничког“ интернационализма, „водећа улога и одговорност САД у слободном свету“ – уместо исте улоге СССР-а у комунистичком свету, као и бројне друге, често само формалне замене улога између носећих идеолошких појмова („слободно тржиште“ уместо „привредног планирања“; „људска права“ уместо „радничких права“; „слобода“ уместо „једнакости“ итд.), учинили су да се у јавности многих земаља, пре свих на Западу (Европа и Америка), створио утисак како је са класичном историјом „свршено“, те да је свако освртање на прошлост „заблуда“ или просто – „губљење времена“. Уместо тога, све што је потребно за бољитак заједнице и индивидуума јесте да буду довољно „храбри“ и да „гледају у будућност“ (нипошто у прошлост!). Тако се ваља предано препустити „невидљивој руци тржишта“, која по природној правди односа понуде и потражње правично успоставља потребни баланс између људских потреба и могућности, богатих и сиромашних, слободе и зависности.

Док је свет био под, чинило се неприкосновеним, вођством победника у Хладном рату (САД), ствар либералне правоверности, истозначна са „здравим разумом“, била је тврдња да је са националном сувереношћу готово.¹⁹ Сувереност је у то време третирана искључиво као „реликт прошлости“, превазиђени политички концепт који не може да се избори са структурним проблемима савремености, почев од оних економских (неразвијеност, задуженост, протекционизам и сл.), преко безбедносних претњи (регионални конфликти, илегалне миграције,

19 Ово се посебно односило на суверенитет бивших и постојећих комунистичких држава, тј. на Русију и Кину. Према начину закључивања „новог интернационализма“ у „новом светском поретку“ требало је посебно поради на враћању „отпадничких држава“ (С. Кореја, Иран, Авганистан, Либија и др. укључујући ту и Србију!) у свет универзалних вредности слободе, тј. под контролу Запада (САД). За такве потребе било је дозвољено користити сва расположива средства, укључујући ту и фамозне „хуманитарне интервенције“, најбизарнији језички продукт идеологије неолиберализма.

тероризам, организовани криминал и др.), закључно са еколошким катастрофама (загревање атмосфере, киселе кише и сл.). Свакодневно убеђивање да су државне границе превазиђене, а унутрашња власт небитна јер је неефикасна, корумпирана и склона самодовољности, сугерисало је закључак да је национална сувереност не само застарела тежња већ и фактички непостојећа чињеница политичког живота! Докази за то налазили су се „свуда унаоколо“ и по потреби су проналажени како у неодољивој и незаустављивој глобализацији тржишта и услуга (што је уједно било и прећутно признање моћи квазиполитичких субјеката попут транснационалних компанија), повећаној међузависности држава и афирмацији међународних организација, тако и у очигледној интернационализацији већине локалних сукоба (унутрашњих или пограничних ратова), који су очигледно превазилазили домаће актере. Из те позиције гледано, национална сувереност је све више постајала обична „фикција“, превазиђени идеал и стара идеолошка поштапалица, која више не може да изађе на крај са нареченим феноменима и проблемима економије, политике, културе и рата. У најбољем случају, владајући идеолошки наратив америчко-британског реал-либерализма (касније је добио и често коришћени и неоригинални назив „неолиберализам“) обрушио се на државну сувереност, уводећи у јавни дискурс на брзину склепане појмове „ограничене“, „подељене“ или „надзиране суверености“, који су требали да уклоне увек мањкаву и ауторитаризму склону државну сувереност у корист „међународне координације и интеграције“. Надзирање у циљу ограничавања националне суверености тумачено је као обавезни домен и задатак међународних институција, при чему је „посебну одговорност“ имао водећи, штавише „најизвршнији члан међународне заједнице“ – САД.²⁰ Данас не можемо а да

20 Класичан пример таквог приступа били су теоријски напори британског дипломате Роберта Купера (R. Cooper) који је покушао да изађе у сусрет позиву тадашњег Британског премијера Тонија Блера да се осмисли „нови интернационализам“, као и нова „доктрина о хуманитарним интервенцијама“. У књигама са речитим насловима: *The Postmodern State and the World Order* (2000) и *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century* (2003), аутор. Купер, политичар и предавач на Харварду, залаже се за ограничење концепта државног суверенитета који, по његовом мишљењу, не може бити једнак за све, прецизније не би требао да буде доступан свима. Другим речима, неке државе јесу, треба и могу да буду суверене, док већина других то или нису или не треба да буду. Према Куперовом виђењу, на самом дну светског поретка налазе се државе „хаоса“, тј. оне у којима траје грађански рат и где су локалне владе повезане са организованим криминалом на међународном нивоу (нпр. Авганистан, Ирак, Судан, Етиопија итд.). Јасно је да ту у том контексту не може бити говора ни о каквом суверенитету. Друга политичка сфера према Куперу обухвата државе у којима „и даље“, тј. „још увек“ опстаје превазиђени национализам и традиционално инсистирање локалних влада на властитом суверенитету и монополу над силом (такви су „велики

се не чудимо како је једна таква банална и сасвим прозирна идеологија, за оне рафинираније кориснике тек овлаш „упакована“ у читање Канта, Мила, Смита или Хајека, могла да постане лајтмотив великих катедри међународног права и међународних односа. Вероватно је одговор у снази знања које се намеће по логици „идеолошког хегемонизма“, о чему данас знамо доста захваљујући Грамшију, Алтисеру, Адорну, Фукоу, Лиотару и другим „несистемским критичким интелектуалцима“. Много већи проблем је, наравно, то што је једна таква прозаична идеологија послужила као „морално“ и/или „цивилизацијско“ оправдање за реалполитику тада једине преостале супер силе, а уједно и као конститутивни моменат њеног саморазумевања и преузимања месијанске улоге у светској политици. То је, чини се, свима донело више штете него да су се САД отворено понашале и да се нису криле иза злоупотребљених међународних организација.²¹

играчи“ попут Русије, Кине, Индије, Ирана и др. али и сви они „мали играчи“ којима суверенитет служи више као оправдање за унутрашње потребе, тј. за оправдање актуелних режима). Најзад, на самом врху светске политичке пирамиде налазе се „*испиймодерне државе*“ (!) које су „спремне да редефинишу свој суверенитет“ и то у виду прихватања „узајамног мешања у унутрашње ствари“ (пример: Европска унија). Симптоматично је да у овој схеми постоји један, али значајан изузетак – САД. Према Куперу, САД заузимају сасвим ексклузивно, издвојено место у односу на све друге државе: само САД могу легитимно да рачунају на своју сувереност (дакле, да остану „модерна“, тј. национална држава – прим. В. Н. Ц.), јер оне функционишу као планетарни заштитник демократије (слободе) и као утемељивач „проширеног (западњачког) идентитета“ отелотвореног у НАТО-у, ОЕБС-у и другим транснационалним организацијама! Активно деловање САД представља „претпоставку за стварање светске заједнице“ у којој се деле „не само интереси већ и идентитет, па чак и судбина“. Утолико САД треба да функционишу као гарант светске безбедности који има овлашћење да „превентивно делује“, укључујући ту и употребу нуклераног оружја, по могућству уз „сарадњу са партнерима“ и уз подршку „савезника“. Био је то типичан начин размињања у време владавине европске социјалдемократије неолибералног типа. Р. Купер је у међувремену пензионисан, а претходно је био на позицији главног саветника високог представника ЕУ за заједничку спољну и безбедносну политику (у време Хавијера Солане). Такође је био и један од „међународних посредника“ у првим преговорима између Београда и Приштине (2011–2012) из којих је настао тзв. Бриселски споразум. Недавно је боравио и на НАТО скупу у Београду (октобар, 2018) када је опрезно поздравио идеју о „разграничењу Србије и Косова“, све уз обавезно „признање Косова као суверене државе“ од стране Србије. „Када и како ћете то учинити, то је ваш проблем“, поручио је том приликом Купер. Толико о стварним дOMETИМА „новог интернационализма“, као и реалним учинцима „хуманитарних интервенција“.

- 21 До тога је дошло када су САД, после победничке еуфорије и исцрпљивања идеолошких мантри, управо тако и поступале, али уз поражавајуће учинке у односу на прокламоване намере: окупација Авганистана (од 2001. до данас), окупација Ирака (од 2003. до данас), бомбардовање Либије (2011), рат у Сирији (2012-) итд.

Како год, идеолошки и насилни покушаји да се сувереност државе замени или ограничи неутралним појом „међународна заједница“, који даље имплицира одређене моралне захтеве оличене у широком списку људских права, и данас оставља горак утисак услед наметања партикуларне политичке воље од стране најјачег члана (или најјачих чланова) дотичне – „међународне заједнице“ свима другима. Утисак горчине тим је већи уколико се зна да стварну сувереност у међународној политици могу да уживају само оне државе које имају реалну економску, политичку и војну снагу да самостално одлучују о својим интересима и начину њихове реализације. Утолико, да ствар буде гора, у тзв. пракси, државни суверенитет се своди на (не)поседовање нуклеарног наоружања, што онда негира сваку повезаност концепта суверености са унутрашњим поретком државе.²² Стога, све и када оставимо по страни проблем нуклеарног наоружања у свету, нужно је да се још једном преиспита стари и наводно „застарели“ концепт државне суверености, укључујући ту и запитаност о постојању неке делотворне замене за њега.

* * *

Несумњиво је да концепт суверенитета данас опстаје на оном истом теоријском основу који је образложио и одбранио Имануел Кант у време херојских просветитељских напора Модерне. Међутим, на сличан начин као што је Марксов „Капитал“ злоупотребљаван до непрепознавања у бољшевичкој идеологији и реал-социјализму тоталитарних поредака у Источној Европи после II светског рата, тако исто је сецкан и злорабљен Кантов „Вечни мир“ у реал-либералистичким оправдањима политике САД и ЕУ у времену распада државног комунизма.

Кант је својевремено писао да идеја међународног права подразумева да постоје *независне и одвојене* државе које могу лако доћи у међусобне сукобе. (Кант, 1074: 154) Штавише, „иако такво стање значи већ само по себи рат“, мислилац из Кенисберга је увидео да је „и оно (*сйање државној суверенијетета – йрим. В. Н. Ц.*), према идеји нашег

22 Мерено тим аршином, сувереност данас поседују само три моћне државе: суперсила – САД и велике силе – Русија и Кина. У бољој позицији од осталих неатомских држава још су и два велика „регионална играча“ из Европе (В. Британија и Француска) и три са Истока (Индија, Пакистан и Северна Кореја). Незванично, премда практично поуздано, на Блиском истоку, Израел је такође у поседу атомског наоружања (отуда, између осталог, и његова моћ у односу на изразито непријатељско окружење), док је Иран, прва јака држава у свету, способан за такав подухват. Ту се негде, *за сада*, исцрпљује листа стварно и потенцијално суверених држава у савременом свету! Све у свему, према овом критеријуму, тренутно не више од десет држава у свету може релативно самостално, тј. суверено да одлучује о својој унутрашњој политици.

ума, боље но то да једна држава својом моћи надвиси остале и да се оне под њеном моћи стопе у универзалну монархију.²³ Такво стање, коме иначе увек теже најмоћније државе, пре или касније води у „бездушни деспотизам“, анархију, незаконоје и „гробље слободе“. Уместо свега тога, закључиће Кант, ваља прихватити и чак одржавати разлике међу државама и народима. Премда те разлике могу водити и у рат, оне не могу и не требају да се поништавају. Уместо насилног потирања и униформности могуће је успоставити поредак у коме ће свака држава бити део јединственог (заједничког) контролосања употребе слободе грађанских права, што би омогућило „равнотежу народа у најживљој утакмици“. Тако ће оно што раздваја народе и државе (језик, обичаји, традиције, интереси...), самим „механизмом људских склоности“, учинити да се гарантује стање вечног мира. Кант је знао да је нереално и непотребно очекивати формирање некакве светске републиканске заједнице (она је немогућа, тј. неостварљива, не само услед наслеђених обичајних разлика између политичких заједница већ и због људске природе склоне деобама и са нагнућем ка злу) и зато је заговарао формирање међународног права заснованог на „федерализму слободних држава“. То је, између осталог, претпостављало формирање светског „савеза мира“ (*foedus pacificum*) који би унапред гарантовао слободу сваке поједине државе. Такав савез не би ишао за тим да се домогне моћи за неку посебну државу, већ би функционисао искључиво у правцу одржања и осигурања слободе сваке поједине државе (Кант, 1974: 146).

Следи закључак да се жељени „вечни мир“, као реална, иако тешко остварива могућност, може постићи искључиво *сарадњом* међу државама, уз узајамну помоћ и саветовање који начелно елиминирају сваку употребу насилних средстава – како оних економских или војних, тако и ратних, укључујући ту и идеолошко наметање неког посебног „погледа на свет“. Свака држава има право на самосталност, слободни развитак, властити унутрашњи поредак и традицију. Наметање неких посебних интереса споља (друге државе), или активно вођење спољне политике ради промене унутрашњег уређења друге државе, све и када се то ради у име „великих“ и „општих“ циљева, сматра се погрешним, штетним и

23 *Ibid.* Приметимо овде да је универзална монархија била митска тежња већих средњовековних хришћанских краљевстава, појединих песника и других људи од пера (нпр. Данте), али исто тако и „светих отаца“ Католичке цркве, посебно папа из XV и XVI века. Први конкретан успех у том правцу била су освајања Карла Великог на прелазу из IX у X век и његово наслеђе у виду Светог Римског Царства. Најближи позицији челника универзалне монархије био је Карло V Хабзбуршки, односно Карлос I од Шпаније (1500–1558), први владар у историји који је оправдано могао изговорити да „над нашим земљама сунце никад не залази“.

недозвољеним. Кант је мислио да је могућно „непрестано се приближавати“ вечном миру, иако је врло добро знао да је „рат исувише добро накалемљен на људску природу“, те да једно значе идеали, добре намере и позивања на разум, а сасвим друго оно што су потоњи тзв. реалисти у теорији међународних односа назвали „однос снага“. (Кант је више био склон да говори о човековом „природном нагнућу ка злу“ и рату који је „накалемљен на људску природу“). Упркос свему, светски (вечни) мир није никаква политичка утвара, већ остварљив циљ који се остварује упорним постпуним приближавањем, никако насилним средствима или неким другим псеудопроедуралним пречицама.²⁴

Теорија суверенитета и оправдање државне (народне) воље данас садрже исту или сличну аргументацију коју је Кант користио пре три века, али све друго, срећом, није исто: међународна заједница је увелико конституисана и функционише (истина траљаво, али ипак постоји); глобалне институције (ма колико биле несавршене и под утицајем великих сила) постоје и не могу се једноставно игнорисати; велике силе су промениле фокус: освајања и окупације више нису једине и најважније опције, док главни предмет деловања постају привредна експанзија, енергетска и сајбер безбедност, те борба против недржавних субјеката (тероризам и организовани криминал). Најзад, и то је тренутно можда најважније: потрошене су идеолошке пароле и више нико, па чак ни либерални победник у „хладном рату“, није спреман да друге убеђује у ваљаност, правичност и истинитост властитог модела развоја. Можда све то изгледа прескромно, ако не и мизерно из угла „великих прича“ Модерне, али то су ипак евидентни помаци у односу на доба XIX и XX века када су ратови били „нормалност“, међународне институције изузетак, колонијализам подразумевајући, а идеологије верски запаљујуће нарације са политичким и друштвеним циљевима који су по инерцији оправдавали сва могућа, а посебно насилна (злочиначка) средства. Да ли је све то довољно да оптимистички закључимо да људска историја

24 Кант је, у „трговачком духу“ и новцу, тој „најпоузданијој сили којом располаже држава“, видео начин да се користољубље искористи за племенити циљ успостављања мира. Утолико, каже Кант „самим механизмом људских склоности природа гарантује вечни мир; са сигурношћу, разуме се, која није довољна да се теоријски *йрорекне* када ће наступити тај мир“ (*Ibid.*, 155). На том трагу исписано је потом хиљаде страница либералних теорија и памфлета о томе како се урођене људске себичности међусобно потиру пристајући на заједничке законе и противљење рату. Одатле и позната теза о томе како „либералне државе никада не воде међусобне ратове“. Независно од фактичке нетачности такве тврдње (нпр. рат између САД и Велике Британије и покушај анектирања Канаде од стране САД, 1812–1815), истинитост речене конструкције више је ствар историјских околности, но доктринарне нужности.

*и*пак има извесни прогресивни ток, рано је и вероватно погрешно тврдити. Можда је довољно рећи да је она (савремена историја) – друга-чија. Самим тим то се односи и на њене носеће политичке појмове.

Онако како је бледео јединствени центар моћи, заоденут у међународне институције под вођством једне суверене државе, тако је и рехабилитован концепт државне суверености. Мултиполаран свет данас (поново) постаје чињеница у међународним односима, па се тако и државни суверенитет поново узима за озбиљно. Међутим, ствари се неће на томе зауставити, као што се неће ни једноставно вратити уназад.²⁵

Независно од тога да ли је историја стално циклично кретање у круг (античко виђење) или можда напредујућа еволутивна прогресија (хришћанска баштина), извесно је да се она никада не понавља дословно. При томе не мислимо на однос трагедије и фарсе, о чему је луцидно писао Карл Маркс, већ на сталну промену херменеутичког, дакле вредносног и – што свакако није безазлено – технолошког контекста у којима се одвија историја. Фамозна глобализација, о чијим је узроцима и дOMETИМА већ написано толико паметних и још много више бесмислених текстова, није само ствар слободног тржишта и трговине (на чему се рутински инсистира у говору и делању великих сила када им то иде на руку), већ је и проблем све израженије униформности начина живота и посебно колективне рецепције таквих тенденција на глобалном нивоу. У том контексту ни државни суверенитет више не

25 Уочимо да је концепт суверености данас понајвише довођен у питање у средини одакле је и потекао – Европи. Међусобна уништавајућа борба током Модерне довела је велике силе Европе (Француска, Немачка, Велика Британија) до тога да се попустино уједине, али под вођством друге спољне силе (САД). Истога часа када је вођство спољног ујединитеља ослабило, наступила је криза којој се не сагледава крај. Пошто не би било умесно да се кривица за то пребацује на плећа дојучерашњег патрона, одијум владајуће европске елите и пратеће идеолошке медијске индустрије пренео се на тзв. суверенисте, тј. све оне политичке групе у чланицама ЕУ које се упорно држе традиционалне – „превазиђене“ концепције суверенитета. Сличан проблем са рефлексивом и практиковањем суверенитета не постоји нигде другде у савременом свету, укључујући ту и САД током, али и пре и после, експанзије неолибералне реторике. Од Азије до Америке нико у практичном (политичком и организационом) смислу не чини ништа што би довело у питање постојање националног (државног) суверенитета. Исто тако, идеја да међународне институције могу/треба да замене оне националне нигде не превазилази домен политичких начела и ритуалних општих места дискурса на катедрама међународног права. Подразумева се да при свему томе државе имају различите перцепције проблема: национални суверенитет се на један начин сагледава из перспективе глобалне „суперсиле“ (САД), другачије из угла оних који то (још) нису или (можда) желе да буду (Русија, Кина). Исто важи и за регионалне „велике силе“ које својом величином, привредним и војним потенцијалом (Јапан, Индија, Турска, Бразил итд.) стоје између оних највећих и свих других држава у међународном поретку.

може бити онај исти концепт какав је био у време Вестфалског мира, Првог или Другог светског рата, из доба „хладног рата“ или на прелазу из XX у XXI век. По свему судећи, концепт ће свакако о(п)стати, док ће модалитети, као и увек, више бити ствар политичких импровизација и изнуђених решења, а мање или никако неких стратешких пројекција. Теоријска објашњења ће, као и обично, долазити на крају. При свему томе, вероватно је да ће највеће новине у обликовању и функционирању концепт суверености претпрети у својој унутрашњој димензији, тј. у артикулисању и легитимисању власти.

Унутрашњи поредак

Спољни аспект или функција суверености – као међународно правна заштита од страног мешања у унутрашње послове државе – у директној је вези са њеним унутрашњим значењем, које се одређује као „највиша“ и уједно „коначна“ власт. Највиша власт говори о положају „суверена“ у унутрашњој хијерахији власти (некада персонализована власт у лику монарха, касније деперсонализована власт државне управе). И док је у првом случају постојао једноставан пут формирања легитимитета носиоца суверенитета (историјско и династичко наслеђе), у другом је то резултат политичких процедура у којима учествују сви држављани са правом гласа (нација) и њихови овлашћени представници или репрезенти. Због тога је релативно лако било *осиоравати* суверенитет монарха (изложеност владара оптужбама за самовољу, немар или нехај), док је то много теже чинити са сувереношћу народа/нације. Владар се увек може критиковати *ad hominem*, док се за критику народа/нације, тј. бирача, изабраних и јавног мњења морају пронаћи суптилнији аргументи. Коначно, како оспорити „вољу свих“ унутар неке државе ако је она обликована на основу премиса демократије и слободне воље грађана?

Критика концепта државне суверености обично се своди на критику туђе, појединачне суверености. Гледано из угла једне суверености која би да мења другу, туђу државну сувереност, разлози помоћу којих се она оспорава, чак и када је демократски конституисана, могу се пронаћи у „погрешном систему одлучивања“ (услед манипулације гласовима од стране актуелне власти) или у „недостатку правих информација“ (услед злоупотребе медија од стране власти, нпр.). Не тако ретко употребљава се и дискредитујући аргумент који говори о „незрелости“ критиковане нације или њених вођа. Последњи, сазнајно и вредносно најнижи стадијум оспоравања суверености народа/нације или државе своди се на расистичке мантре о „злочиначком народу“, „генетској склоности ка насиљу“ и сл. У исти кош спадају и псеудоакадемске

фантазије које другим спочитавају извесне „националне опседнутости“ (територијом, вером, идеологијом итд.). Такве и сличне критике унутрашњег аспекта или функције државне (националне) суверености свакако имају своју пропагандну моћ, но далеко су од разборитости и политичке уверљивости. Зато се и користе далеко ређе у односу на критику која погађа спољашњу функцију или аспект суверености.

Сувереност као „коначна власт“ претпоставља контролу функционисања државне власти (у већ различитим облицима и нивоима), с тим да када је власт устројена као представничка или репрезентативна – када је „у рукама народа“ – она нема карактер *ајсолућности*, тј. непоништивности. Исто се односи и на питање њене „неограничености“. Међутим, сви класични аутори (Боден и Хобс пре свих) сматрали су да суверена власт, а то је за њих била власт монарха, мора бити *неојраничена* како би имала компетенције у свим аспектима заједничког живота у политичкој заједници. С друге стране, неограниченост власти постаје упитна и рањива онда када је власт представничка, а сувереност народна. Разлог за то је могућност да „неограниченост“ буде супротстављена управљачком начелу поделе власти и демократском поретку. У том случају неограниченост се поставља у контекст коначности, тј. чињенице да једна власт бива надређена другим врстама власти у држави. Само оне политичке одлуке које су прошле предвиђене процедуре слободне расправе и одлучивања могу имати статус легитимности и легалности, тј. обавезности. Све друго је само узурпација власти, почињена најчешће од стране њених извршних органа. Кант је, утолико с разлогом, понављао да *државна сувереност јојстоји само као народна сувереност*, при чему је „самозаконодавство народа“ услов постојања државног монопола над силом. Другим речима, погрешно је државну сувереност третирали искључиво као извршну власт која је по дефиницији склона злоупотребама властите позиције (премда то исто важи за друге облике власти – Маус, 2001: 26–34).

Државна сувереност је начелно сувереност нације, дакле „политичког народа“. На који начин ће народ упражњавати или користити своју сувереност, како ће се државом *ујрављати* – ствар је историјског наслеђа – политичке и сваке друге обичајности, као и техничких, односно организационих могућности унутар епохе. Управљање се тиче начина на који се држава служи својом сувереношћу, тј. који облик поприма: републикански или деспотски.²⁶ У сваком случају, несумњиво

26 Кант пише да „Сваки облик управљања који није *рејрезентативан* заправо је ругоба, јер законодавац не може у једној истој особи бити и извршилац своје воље“. Претходно ће устврдити да се републиканско уређење не би требало бркати са демократским. Наиме, облици државе могу се поделити према разлици у носио-

је да историја поднебља, односно политичка традиција кроз коју стасавала нација, има битну, ако не и одлучујућу, улогу у начину владања и обликовања конкретног државног поретка. Утолико је модерна склоност ка револуционарном „новом почетку“ и намерном „заборављању историје“ по дефиницији осуђена на неуспех, независно од добрих намера, позивања на демократију, људска права итд.²⁷ Исто важи и за склоност ка униформности облика власти или чак формирању „светске владе“, о чему је било речи у претходном поглављу.

За разлику од монархистичке суверености, демократска сувереност државе подразумева *унушрашњу* диференцијацију власти и та се подвојеност не може доводити у везу са захтевима за *сиљашњом* „поделом“ и трансформацијом суверенитета државе у корист наднационалних организација. Када се државе удружују у међународне ин-

цима власти и начину на који се управља. Носиоци власти могу бити један, неколицина или сви заједно (*аутиокраија*, *арисјокраија* и *демокраија*), док управљање према заједнички донешеном уставу, „тј. акту опште воље којим од гомиле постаје народ“, може ићи у правцу *републиканизма* (где је извршна власт одељена у односу на законодавну) или пак *десиоџизма* (где извршна власт самовољно спроводи законе које је сама донела). Кант такође примећује да „Од поменута три државна облика, *демокраија* је заправо у правом смислу речи *десиоџизам*, јер она оснива такву извршну власт где сви одлучују о једном или можда против тога једног (који према томе није са тим сагласан), тако да одлучују сви који ипак нису сви. А то значи противречност опште воље саме са собом и са слободом“. Исто тако, „народу је до начина управљања неупоредиво више стало него до облика државе“. Вид. И. Кант, „Први дефинитивни члан вечног мира: грађанско уређење у свакој држави треба да буде републиканско“) *op. cit.*, стр. 143–144. Потоње идеолошке злоупотребе Канта намерно су занемаривале разликовање између облика државе и начина управљања државом, што је остављало печат и на теоријске, по властитом саморазумевању неидеолошке рецепције, „вечног мира“. Тако су маргинализовани или искривљивани и ставови из преосталих „дефинитивних чланова вечног мира“ који говоре о томе да „међународно право треба да се оснива на федерализму слободних држава“ и да „право грађана света треба да се ограничи на услове општег гостопримства“.

- 27 Критика иманентног јакобинизма, као све револуционарне занесености (данас би рекли „идеолошког екстремизма“) Француске револуције, коју је својевремено изрекао њен савременик Едмунд Берк, и даље је валидна и актуелна. То се посебно односи на страст или потребу да се свет ствара „из почетка“, као да ништа пре револуције није ни постојало. Берк тако поносно истиче да „... захваљујући хладној инертности нашег националног карактера, ми још увек носимо печат наших предака... Атеисти нису наши проповедници; лудаци нису наши законодавци. Ми знамо да *ми* нисмо дошли ни до каквих открића, и сматрамо да се никаква открића не могу направити у погледу моралности, и да их не може бити много ни у великим принципима владавине, нити идејама слободе, које су давно пре него што смо се родили биле схваћене исто толико добро као што ће бити и онда када божија милост земљом прекрије нашу уображеност и тишина гроба потчини законима нашу жустру горљивост“ (Берк, 2001: 103).

ституције оне се *не одричу* своје целовите суверености већ напротив – очекују да се уступањем или делегирањем појединих овлашћења над-државном субјекту боље или ефикасније штити управо властити суверенитет. Суверенитет се, дакле, „дели“ само изузетно, онда када то помаже (а не поништава) државну аутономију.²⁸ То се односи чак и за Европску унију, једини (до сада) историјски пример стварања над-националне заједнице кроз добровољно одрицање њених чланица од већег дела своје суверености. Ипак, Европска унија није, нити може бити, добар пример за разумевање функционисања суверенитета на глобалном нивоу из простог разлога што је ЕУ и даље само једна врста експерименталног политичког удруживања суверених држава. Наиме, и после више од 30 година од њеног конкретнијег интегрисања у над-националну политичку заједницу, независно и од обећања садржаних у Масхтрихтском (1992. год.) и Лисабонском уговору (2007. год.), па чак и ако оставимо по страни данас већ увелико посустали политички маркетинг ЕУ, није сасвим јасно који су тачно циљеви те сложене политичке заједнице, а самим тим нису јасна ни средства помоћу којих би се претпостављени циљеви остварили.²⁹ Неуспеси националних референдума посвећених даљим интеграцијама и стварању европске супердржаве путем доношења Устава Европске уније (Француска и Холандија, 2005), укључујући ту и онај главни ударац – изалазак Велике Британије

28 Осигурања те суверености јесу консензуална правила одлучивања чије евентуално кршење доноси озбиљне последице починиоцима. Због тога се Савет безбедности УН вероватно неће у догледно време реформисати, колико год да његов састав данас не одговара стварној подели моћи у светским релацијама. Када би ово друго био фактор (већинског) одлучивања у Савету безбедности, било би за очекивати да неке од сталних чланица напусте то привилеговано место (нпр. Француска или Велика Британија – ако уопште опстане под тим именом), док би на њихово место могле да дођу Немачка, Индија или Бразил. С друге стране, помислимо само какве би одлуке могао да доноси највиши међународни орган задужен за светски мир када би његове сталне чланице са правом вета биле (тренутне) нуклеарне силе! Да ли било могуће донети било какву делотворну одлуку у телу које окупља САД, Русију, Кину, В. Британију и Француску заједно са Пакистаном, Индијом, Израелом, Северном Корејом и Ираном?

29 Осим ако се под тим не подразумевају међусобни ратови држава чланица. Поврх овог хвале вредног разлога, Европска унија налази своје циљеве и у заједничком наступу њених чланица на светском тржишту (што баш и није тако чест случај), а потенцијално може да функционише и као велики политички савез у борби за светску моћ. У том смислу, несавладиво је противљење таквој улози ЕУ од стране САД, које ни по коју цену не могу допустити да њен политички производ постане ривал. Свако аутономно војно јачање ЕУ као јединствене целине аутоматски би нарушило ионако крхко јединство унутар НАТО-а, којим несумњиво руководе САД. Зато и не чуди да су управо питања *безбедности* и *дипломатије* главне тачке раздора у функционисању Европске уније.

из чланства ЕУ („Брегзит“, 2016), учинили су да највећи експеримент у модерној политичкој историји остане недоречен и конфузан. Ствари су тамо данас где су биле и на почетку: један део ЕУ инсистира на ограниченој, тзв. подељеној суверености земаља чланица, што представља растегљиву, па опет и даље политички коректну формулу која не угрожава класична суверена права држава (нпр. аутономно одлучивање о финансијској, социјалној и некој другој политици, нпр. имиграционој, да сами одређују употребу властитих безбедносних снага итд.), док други настоје да, по узору на САД, формирају „Сједињене Европске Државе“, дакле *једну* федералну, али што је битно – суверену заједницу, са свим државним прерогативима који из тога произилазе. Дакле, неке државе-чланице ЕУ су за економско (али не нужно) и политичко заједништво, док су други за укидање или превладавање партикуларних националних држава у корист наднационалне суверености Европске уније. Шта год превагнуло, не сме се пренебрегнути да концепт суверености (националних држава или наднационалне заједнице) и даље остаје актуелан и на делу! Разлика је само у томе што се једна врста (националне) суверености замењује другом (наднационалном) сувереношћу – једнаком по квалитету и садржају који тај појам подразумева. Другим речима, сви „европски скептици“, баш као и „европски интегралисти“ (или европски федералисти, утописти или занесењаци, како је коме драго) залажу се за сувереност државе. За оне прве јасно је шта та држава јесте или шта би требало да буде, док је за оне друге (наднационалне ентузијасте) ствар нешто компликованија: формат европске супердржаве више одговара онима који су водећа снага у ЕУ (земље њеног Севера) и који настоје да формирају не више савез, већ јединствену политичку заједницу која би као таква била равноправни такмац другим, по величини, бројности и богатству сличним, само одавно већ постојећим сувереним државама, као што су то САД, Русија и Кина. Утолико се чини да прави разлог за стварање европске супердржаве није брига за слободу и унутрашњу стабилност Европе већ пре свега брига за моћ и одржање корака некадашњег (Западног) центра света са другим великим силама на Истоку.³⁰ Друга врста евроенту-

30 Ако би се ЕУ трансформисала у једну *федеративну* државу (нпр. Сједињене Европске Државе, скр. СЕД), поред бројних политичких питања која се односе на унутрашње уређење, организацију, овлашћења и надлежности власти, тј. постојање европске владе, парламента, можда чак и председника итд., и даље би у првом плану стајало питање *суверенијетета*, тј. утемељења коначне власти. Да ли би носилац суверенитета СЕД била нека нова замишљена „европска нација“ или можда „европски грађанин“ испражњен од сваког националног идентитета или можда нешто треће – вероватно би се отварало више нових проблема но што би се решавали они стари. Тако није немогуће замислити и политички заокрет

зијаста, који углавном долазе из периферних земаља чланица ЕУ, углавном се залажу за недефинисане „даље интеграције унутар ЕУ“, од којих се опет не очекује да заврше у некој супердржави, тј. унитарној Европи, а још мање у федерално уређеним „Сједињеним Европским Државама“.

* * *

Логички политички спој две функције државне суверености образује *националну безбедност*. Она подразумева одбрану државе од могућег напада споља, као и заштиту стабилности државног поретка изнутра. Политички циљ је ту неупитан, остаје оно што је одувек био и остао проблем: креирати средства, тј. пронаћи прави начин за реализацију циљева. Утолико, национална безбедност није политички принцип или начело већ средство или политичка алатка помоћу које се реализује суверенитет.

Овде треба приметити да је „национална безбедност“ помало несрећна кованица, чија је рецепција условљена историјом њене употребе. Још од времена Наполеона „национална безбедност“ се првенствено везује уз тзв. институције силе – војску и полицију, посебно оне њихове „тајне“ огранке – обавештајне или „специјалне службе“ (данас чешће називане „агенцијама“). Због тога несрећног наслеђа појмовно изједначавање националне безбедности са државним суверенитетом може да изазове неверицу, отпор, ако не и nelaгоду. Ово посебно важи за тзв. позитивистичко разумевање права у коме се оправдано настоје јасно раздвојити овлашћења и надлежности државних органа. Исто важи и за подозривост коју ће теза о вези националне безбедности са културом или образовањем изазвати код оних теоретичара и „ангажованих интелектуалаца“ који су склони редукцији значења појма нација или безбедност. Међутим, исто важи и за употребу, односно значења другог појма који се доводи у везу са модерном концепцијом суверености. Мислимо, наравно, на „глобализацију.“ Она се већ одавно потрошила од прекомерне (зло)употребе, па опет – и тзв. светско-историјска ситуација

од републиканизма ка цезаризму у виду јачања ауторитарних тенденција извршне власти СЕД на уштрб демократских процедура и институција у федералним државама чланицама. Штавише, за очекивати је да би извршна власт СЕД неизбежан мањак свог демократског легитимитета надокнађивала или оправдавала обезбеђивањем унутрашњег мира и одбраном од спољних опасности оличеним у „безбедносним претњама“ као што су друге државе (Русија и Кина нпр.) или можда неке недржавне организације и борци (герилци/терористи „исламске државе“ нпр.). Било би онда још само питање времена када би безбедносне претње за СЕД постале и САД – некадашњи идеолошки и привредни Пијемонт ЕУ, а сада потенцијални или стварни ривал смештен у готово исту геополитичку фиоку у којој се већ налазе друге велике силе.

(Хегел) и „дух времена“ (Јасперс) и притисак свакодневнице (Лефевр), укључујући чак и виртуелни свет „симулација реалности“ (Бодријар) не дозвољавају нам да пренебрегнемо или одбацимо тај појам.³¹ Како год, чувајући се журналистичке прозаичности, појам „национална безбедност“ овде користимо као одређење средстава за реализацију онога што концепт суверености представља у ери тзв. глобализације.

Национална безбедност у том случају није метафора институције, државног органа или „службе“, већ је ознака за *политичке намере и њихова средства* помоћу којих се одржава државна сувереност. Утолико је национална безбедност интегративни моменат различитих димензија друштвеног живота у сувереној држави. Национална безбедност можда и може да послужи као синоним за државну сувереност и/или као ознака њеног смисла или сврхе, но она је превасходно појмовна синтагма којом се одређују средства *заштите суверенитета*. Као таква, она се проналазе у привредној, културној, политичкој и свакој другој димензији заједничког живота у националној држави. Тако је, примера ради, заштита економског система и развојне политике једне суверене државе у блиској вези са заштитом њеног система образовања и научних истраживања, исто колико и са обезбеђивањем јавног реда и мира или одбраном. Исто тако, имајући у виду развој модерних технологија и привреде, важност природних добара, а посебно енергетских ресурса, важан је детерминишући фактор у проценама националне безбедности и одређивању стратегија очувања државног суверенитета заједно са образовном и културном политиком државе. Ниједна савремена држава не може бити суверена – стабилна и просперитетна, ако није у стању да обезбеди својим грађанима сталан и сигуран доток енергије, али исто тако и квалитетно образовање и одговарајуће културне садржаје који обogaћују и јачају знање и заједнички, дакле национални идентитет грађана/држављана. Уосталом, коначни ауторитет власти (који представља народ/нација) биће мањкав и одвише рањив (и као такав можда и фатално непостојан), уколико није „наоружан“ снагом знања и достојанством самопоштовања.

Одбрана од спољног (политичког) утицаја кроз одржавање легитимног поретка изнутра – то би била сврха и смисао националне безбедности. Постоји више различитих димензија или сфера реализације националне безбедности – од привреде и политичког система до културне политике – које не спадају у традиционалну сферу безбедности

31 Разликовање економске глобализације од идеологије глобализма одавно је постало опште место политиколошког дискурса, на сличан начин као што је то већ претходно учињено са диференцијацијом појмова Модерне, модерности и модернизације у филозофији и социологији политике (Цветковић, 2007).

(одбрана од војних претњи и брига за стабилност унутрашњег поретка) и нису део безбедносних снага државе (војска, полиција и припадајућих агенција). Једна од тих димензија је и она политичка у којој се заправо мења класични концепт суверености и његова усредсређеност на контролу територије и становништва (питање граница и држављанства), као и на заштиту самосталности државне власти. Ипак, неутралисање утицаја или контроле једне државе над другом нужан је али не и довољан услов њене унутрашње слободе. Државе које на тај начин поставе питање суверености моћи ће да одрже њен изворни смисао аутономије и легитимитета, те да истовремено одговоре изазовима глобализације, тј. безличним императивима технолозије и тржишта с једне, односно политичким и привредним захтевима међународних организација и глобалног међународног поретка унутар којег се боре и склапају компромисе велике силе, с друге стране.

Подела власти и међусобна контрола њених облика унутар суверене нације чија је власт неограничена и коначна – то је, уз бројне локалне специфичности и неке значајне изузетке, готово општеприхваћени политички модел по коме функционише већина данашњих држава. Речена демократизована власт у држави задржава све класичне одлике суверености: она је врховна (највиша) и коначна, али није и „апсолутна“, тј. изван закона. Као таква она подразумева више аутономних актера но што је то био случај са оним Једним у монархији. Управо због тога концепт суверености данас није и не може бити политичка самодовољност. Право буди речено, он то никада и није био. Таква настојања теоријски и нису могућа, а практично су била ретка и готово увек изнуђена. Друга је прича када се државној суверености подмеће „тоталитаризам“. Независно од инхерентне мањкавости критика које државни суверенитет изједначавају са извршном влашћу, овде можемо приметити да се оне рачвају у правцу искреног либералног идеализма (просветитељство) или пак идеолошког „неолиберализма“. У првом случају реч је обично о утопистичким пројекцијама у будућност и критици стварности заснованој на њеној фактичној „незрелости“, док је у другом случају реч о инструментализованој нарацији која настоји да додатно етички легитимизује једну државну сувереност која треба да „предводи“ све друге, или пак да користи „међународне институције“ ради одржавања надмоћи на међународном плану.

Уместо свега тога, о државној суверености и/или националној безбедности ваља мислити у категоријама *политичке разумности* и *предостворности*, које подразумевају јавна и прегледна, дакле демократска и транспарентна, процедурална правила успостављања власти помоћу које се чува државна самосталност и стабилност политичког поретка.

Наравно, не може се очекивати да ће било која политичка разборитост аутоматски проистећи из форме владавине. Домети и ограничења државних поредака, независно од тога да ли се појављују у краљевству, царству или националној држави, одавно су познати, а теоријски, идеолошки и политички спорови на ту тему вероватно никада неће утихнути. То, међутим, не значи да је „све исто“, а још мање да је „свеједно“ у каквом унутрашњем поретку се остварује државна сувереност. Најбоља начела не пропадају само услед нагнућа ка злу људске природе, како би то рекао Кант, већ и због лоше или погрешно устројеног система који није у стању да регулише политичке борбе око остваривања правде и правичности, слободе и једнакости, легитимности и легалности, ефикасности и делотворности.

Виталност суверености: стварно и могуће

Има ли коначног ауторитета у савременој политици? У међународној политици, тј. међународним односима, такав ауторитет не постоји и по свему судећи не може га ни бити³², док је у унутрашњој политици то још увек народ/нација и тешко да неко други или нешто друго може доћи на то место.³³ Питање је, међутим, да ли су нације данас идентичне са оним што су биле када су постале крајњи основ власти? Свет се умногоме променио од Француске револуције, националних покрета XIX века, укључујући ту и Октобарску револуцију и њен радикалан легитимацијски рез по питању националног суверенитета. И док су се мењали „носиоци“ или „субјекти“ државног суверенитета („нација“, „народ“, „радник“, „грађанин“...), мењали су се и односи унутар и између држава. Незгода је што су старе истине и правила по којима „јачи тлачи“ наставили да трају. Проблем је био (и остао) очекивање да ће политичке промене у власти аутоматски довести и до свих других промена, посебно оних које се односе на економску (не)једнакост и политичко учествовање у доношењу одлука. Ипак, колико год до сада била изневерена, таква очекивања неће нестати у будућности, баш као што неће нестати ни неједнакост у односима између и унутар политичких заједница.

32 Треба правити разлику између *међународних односа* – реалног поретка моћи или „односа снага“ између држава и *међународној права*, тј. конвенција и других правних аката који су институционални израз политичке воље суверених држава, од чијих међусобних односа зависи у којој мери ће се заједнички установљене правне норме заиста поштовати.

33 Проблем је у томе што нација остаје и даље одвише апстрактан појам, док је све друго што би могло послужити као крајњи или коначни основ власти – слобода, једнакост, братство или нпр. људска права, још апстрактније и непрегледније.

Кант је у индивидуалним грађанским правима видео универзални основ за легитимитет засебних држава. Он је изричито негирао могућност да некаква „светска држава“, односно „светска влада“ може да гарантује грађанска права било коме. Штавише, таква влада би нужно тежила ка нивелисању разлика између култура, језика, обичаја и правних норми засебних политичких заједница. То би у завршници било и њихово укидање. Утолико, када би се неким чудом и конституисала, „светска влада“ не би била ништа друго до најгори могући тиранин, тј. апсолутни деспот! Тај и слични увиди, наравно, нису ништа ново у политичкој теорији и пракси. Оно што је ново јесте глобално важеће недоумица око вредности државног суверенитета и потреба да се пронађу потенцијално универзални одговори, за које се унапред зна да морају имати локалне форме. О томе добро сведочи искуство са својевременом инаугурацијом идеологије наводног „краја историје“.

Ако је нечему послужио глобални политички *intermezzo* после Хладног рата, тј. унилатерално вођство света под палицом САД (1989–2008)³⁴, онда је то мање-више опште прихваћено сазнање, а код неких горљивих либерала (нпр. Фридман, Фукујама, Џефри Сакс и др.) чак и „признање“ да нема те идеологије у економији, а још мање у политици, која би „свима (испоручивала) све“, а при томе још и одржавала државе у стању унутрашње стабилности и спољашње мирољубивости. Либерализам има свој пун смисао и сврху само као држање према свету, као

34 Временски период од краја „хладног рата“ (1989) и распада СССР-а (1991) до повратка оснажене Русије на светску сцену и промоције Кине као велике силе. Приметимо овде да су догађаји из 2008. године одлучујуће детерминисали садашњу геополитичку сцену: с једне стране почетак највеће економске кризе у савремености (траје и даље и има несагледиве последице!), а са друге бројни преседани у међународним односима: најпре неправно самопроглашење суверености од стране Косова, а уз подршку САД и већег броја чланица ЕУ (фебруар 2008), одмах потом војна интервенција Грузије у замрзнутом конфликту на простору њених дотадашњих покрајина Абхазије и Јужне Осетије – опет уз подршку САД (август 2008). У оба случаја главни протагониста догађаја су биле САД и у оба случаја показала се недовољном њена политичка моћ да једнострано утиче на међународне прилике. Штавише, у случају Грузије уследилила је војна интервенција Русије, захваљујући којој су две покрајине прогласиле своју независност која је доцније призната од стране Руске Федерације (као и Венецуеле, Никарагве и још две острвске државе у Микронезији и Полинезији). Русија је потом своју обновљену снагу доказала на примерима поновног присаједињења Крима (2014) и војне интервенције у Сирији (2015–2107), док је Кина са својим привредним мегапројектом *Појас и њуи* („Нови пут свиле“, започет 2015. год. са тенденцијом континуираног трајања) показала да САД једноставно више нису (једина) суперсила. Свет је тако неочекивано брзо добио тројно глобално вођство, што представља сасвим нови квалитет међународног поретка и нови глобални безбедносни изазов у међународним односима – како у војном и привредном, тако и у културолошком погледу.

руководећа идеја слободе говора, окупљања и предузетништва, нипошто као универзални пакет мера који се може применити било где и било када и уз коришћење свих расположивих средстава, укључујући ту и она насилна. Речју, идеолошко, а поготово војно, *наметњање* права у међународном поретку засигурно води у *неправу*. Уколико се то заборава (а нажалост нема разлога да у то сумњамо!), сви ћемо се поново обрести у свету неке од ексклузивистичких идеологија Модерне, уз могуће нове верске, културне или неке друге префиксе. Одатле до оног правог, „врућег рата“, кратак је корак.

У контексту спољне политике, тј. међународних односа, концепт суверености имплицитно признаје да је правда недостижни идеал. Зато, као могуће, достижно и пожељно стање у међународним односима, и даље вреди *равнотежа снага*. Она је раније готово искључиво била представљена и појмљена као могућност адекватног војног одвраћања или узвраћања у политици великих сила. Тај аспект политике није нестао, нити ће нестати. Сада је пак равнотежа снага *империјалних међународној поретку* и важи за све државе. У томе се огледа виталност и актуелност концепта суверености који даје рационални основ за практиковање политике *унушар* међународне заједнице. Оно што ће вероватно бити *нови квалитет* у том концепту јесте захтев за *равноправношћу у досљудношћу изворима енергије*. Премда се тако нешто до сада подразумевало као здраворазумски основ политике државне суверености, односно националне безбедности, а имајући у виду све већу оскудност природних ресурса у постиндустријском добу, треба очекивати да ће *енергетска безбедност* постати експлицитан део међународног права и важан елемент политичког обликовања државне суверености. У том погледу постаје још очигледније да свако ко угрожава сувереност других пре или касније доводи у питање и властити суверенитет. Нико изолован или сам не може да опстане, а политичко и економско уцењивање других нужно доводи до формирања савеза непријатеља и спремности за отпор и борбу. Када борба за моћ или равнотежу снага постане борба за голи опстанак онда више нема ни договора ни правила. На међународним форумима је да предупредити такав развој догађаја, независно од тога која је или каква је тренутно равнотежа снага и да ли је свет под вођством једног, два, три или више „великих играча“. Више од тога се вероватно и не може очекивати, док је мање од тога неприхватљив увод у заједничку катастрофу.

Најзад, када говоримо о државној суверености у времену такорећи *тоталне глобализације*³⁵, морамо се упитати да ли је у датом контексту

35 Процес глобализације одавно је на делу, фактички још од трансконтиненталне „трговине на даљину“ (Бродел) која се развила „открићем“ и колонизацијама двеју Америка (XVI–XVII век). Потоња колонизација света од стране земаља Западне

уопште исправно и потребно инсистирати на постојању концентрисане власти која би притом била врховна, неограничена, апсолутна, коначна и недељива? Нема сумње да је монархијска сувереност одиграла своју политичку улогу онда када је превладала грађанске ратове и поспешила ефикасност управе. Међутим, на дуже стазе она се показала недовољна и мањкава како за унутрашњи мир и стабилност тако исто и за спољашњу безбедност. Утолико монархијска сувереност никада није могла да потраје као оно због чега је створена – да буде *јемац унутрашњеј јединствa и мира*. Касније се то очекивало од државне суверености, односно од националних парламената и изабраних влада. Сведоци смо колико су та очекивања реализована, и колико су данас сувисла и реална. Међутим, другог пута, за сада, једноставно нема, а чак није ни на виду. Утопијски хоризонт се одавно показао само као то што јесте – приказ који измиче. Обриси правде, једнакости и слободе превише брзо и лако су се претварали у утваре, а да би веровали у њихову делотворност или ефикасност. Па опет, заборавити на њих значило би заборављање људскости. У сваком случају, свет без суверености значио би онај исти „бедан, кратак и мучан“ живот што га је Хобс видео у пре-политичком природном стању.

Све док држава преко централне власти задржава монопол над употребом силе на својој територији, организује очување унутрашњег поретка и спољашњу одбрану, надзире фискални систем, убира порез и посредује између различитих делова друштва (различитих социјалних, економских и политичких група и њихових интереса и захтева), она задржава своју сувереност и легитимност, дакле има свој смисао и разлог. Проблеми настају када држава затаји у реализацији неке од наведених функција које чине основни залог и сврху.

Сувереност као концепт власти и одлучивања остаје релевантан независно од чињенице да модерна (национална) држава, као историјски гледано најсложенији облик политичке заједнице, пролази кроз велику, уистину *системску кризу*. Она се очитује на више различитих, међусобно повезаних нивоа: почев од урушавања етаблираног концепта „државе благостања“ који више не може да издржи све веће друштвено-економске расколе, стално повећавање броја корисника државних

Европе током XVIII и XIX века учиниле су да глобализација постане подразумевајућа друштвена, економска, политичка и културна чињеница. Коначно ће позни XX и дигитални XXI век од глобализације направити безмало природну силу која ствара униформни начин живота са тенденцијом да од „глобалног села“ постане глобални засеок постинформатичког времена. Додатна иронија је у томе што већ више од половине света данас живи у градовима. Тако и извикана „урбана култура“ убрзано губи значења цивилизованости, а све више постаје културни полутан без имена и јасних значења.

услуга и аналогно повећавање државног буџета и његовог дефицита, преко повећавања унутрашњих *безбедносних њрепшњи* које доводе у питање државни монопол над насиљем (насилно и „споља“: герилци и/или терористи, организовани криминал; законски и „изнутра“; приватна безбедност), док се на технолошком плану на фасцинантан начин проширују облици сваковрсног и свакодневног надзирања грађана, све до последичног ускраћивања поверења држави које демонстрирају грађани, незадовољни због опадања квалитета државних услуга. Утолико грађани све више показују нелојалност држави, која опет све мање показује способност да одржава транспарентан унутрашњи поредак и сувереност (Кревелд, 2012).

Упркос таквим трендовима, сведоци смо да се сецесионистичкој помами с краја ХХ века још увек не назире крај. И док је концепт националне државе у својим емпиријским почецима имао у виду централизовано политичко укрупњавање и обједињавање територија и становништва, данас присуствујемо управо обратном процесу, у коме се постојеће државе уситњавају у зависности од национално-етничке структуре становништва и могућег хтења ентитичких мањина да и они формирају „своју“ националну државу. На површини то је налик некој врсти постмодерне рефеудализације друштва, док се у суштини ради о фундаментализацији принципа националне државе појмљене на супстанцијалистички начин. То условљава даље распарчавање сваке етничке нехомогене државе до последње могуће стварне или измишљене етничке или верске групе са амбицијом да постане нација. Незадовољни једном државном сувереношћу, коју сматрају туђом, грађани који припадају културно-етничким или верским мањинама, у екстремним случајевима настоје да свим силама напусте „туђу државу“ и прикључе се „матици“ или пак оснују „своју“, нову националну државу. Тиме се истовремено брише и афирмише државна сувереност: једна се укида у корист друге! Теоријски гледано, то је парадоксална, или боље речено – рђава апсолутизација принципа суверености. Гледано пак из угла реалполитике, не постоји начин да се одреди будући ток и снага таквих политичких акција. Актуелни смер је јасан и недвосмислен, но исходи то свакако нису – како по питању унутрашњег устројства државе, тако исто и међународног поретка. Извесно је једино то да ће начин на који велике силе практикују своју сувереност одредити тон и правац међународних односа.

Поред неизбежних политичких контроверзи, посебан изазов за државну и/или народну/националну сувереност, долази из (за сада) не толико строго политичке, колико „цивилизацијске“ сфере: мисли се на нове технологије и посебно – *вештачку интелигенцију*. Технологија је,

разуме се, одавно постала транснационална, али не и трансполитичка категорија. Већ је тзв. прва индустријска револуција веома брзо изашла из националних оквира и показала могућност функционисања изван државне контроле и граница. После тога су следиле „друга“ (електрична) и „трећа“ (дигитална), уз најаву скорашње „четврте“ (AI), при чему је свака следећа револуција ширила доктрину економског либерализма, што је имало за последицу јачање транснационалних компанија као псеудосуверених носилаца глобалне привредне и политичке моћи с једне стране, али и јачање извршних органа власти државе с друге стране.³⁶ Међутим, мултинационалне компаније чине све управо супротно од налога традиционалне доктрине економског либерализма: уништавају слободну конкуренцију (она нестаје услед великог обједињавања компанија) и монополизују глобално тржиште. Истовремено „невидљива рука“ води ка све већој поларизацији богатих и сиромашних држава, уз додатни акценат на исте такве унутрашње социјалне диференцијације. На том историјском фону настаје нова (не више „марксистичка“) нарација о нестајању државе и потрошености концепта њене суверености. Међутим, као што показује развој међудржавних односа данас, паралелно са процесима монополизације на светском тржишту повећава се међудржавна конкуренција у борби за освајањем нових технологија. Помоћу њих настоји се стећи предност у борби за доминацију или пак додатно ојачавање властите националне безбедности. У том смислу држава не показује знаке слабости, напротив. Објективно јачање извршне власти, посебно стицање нових могућности за надзирање и контролу, засигурно не хита ка успостављању кантовског републиканизма

36 Почев од топова и возова, до савремених комуникационих и ракетних система, технологија је увек пратила безбедносне потребе модерне државе, при чему се цивилна употреба усвојених технологија даље комерцијално експлоатисала у сваком могућем правцу, независно од социјалних последица. Утолико је заиста могућно бранити став да политика, привреда и рат стоје у истој равни идентитета. С друге стране, ако проблем технике сагледавамо више из филозофског угла, онда ваља рећи да она (техника/технологија) није самодовољна ствар корисности, као што није ни пуки привезак културе. Модерна идолатрија технологије, која је данас већ ствар начина живота, не зна да суштина технике није у алаткама које она производи већ у поступању њима, тј. сврси којој оне служе. Речена сврха се не исцрпљује у простој уштеди времена или рада, доколице или забави, већ у циљевима које стварају људи и њихове политике у складу са духом времена и вредностима које оно са собом носи. Ма колико се вештачка интелигенција „осамосталила“ у (не)посредној будућности, она неће моћи да замени (или пак усвоји) људске мотиве и циљеве, како оне за које смо уствридили да од првих корака цивилизације „надахњују“ политичке заједнице: тежња ка доминацији, контрола ресурса, борба за престиж, пљачка, тако исто и оне идеале који мотивишу појединачне људе: солидарност и правда, слобода и једнакост, лепо и божанско, љубав и нада.

– како на унутрашњем, тако још мање на спољашњем плану. Утолико пре, ваља делати у правцу изналажења нових аргумената за теоријску и практичну рехабилитацију концепта државног суверенитета, него што је корисно слушати сиренске позиве неолибералних идеолога и завршити на дну историје.

По свему виђеном, у модерној политици још увек ништа боље од државне суверености не постоји, док је све оно што иде преко тога мање-више утопијска идеолошка пројекција „светског грађанског друштва“ или пак обична маска неке засебне државне моћи. Из тога није могуће формирати неки делотворни еманципаторски пројекат и политичку стварност међународног поретка у којој би транснационална влада била у стању да санкционише сваки покушај изазивања рата, да обезбеђује заштиту људских права, регулише светске монетарне токове и сл. Насупрот идеолошким рационализацијама или фантазмагоријама, ваљало би поновити шта концепт државне суверености значи и омогућује. У најкраћем: (а) одржавање стабилности унутрашњег поретка државе на основу воље њених грађана; (б) одбрана од оружаног напада, надзирања или контроле споља; (в) сарадња у међународним институцијама на принципима једнакости и равноправности; (г) неговање националне културе у контексту универзалних вредности. Као такав, концепт државне суверености није и не може бити, застарео и он одговара ХХI веку исто као што је одговарао и политичким потребама претходних раздобља у Модерни. Који год од аспеката такве суверености да се занемари или пак прецени – она (сувереност) нестаје, а друштвена и политичка стварност државе (п)остаје разапета између (спољашње) *окуиације* и (унутрашње) *шираније*. Све политичке заједнице у историји тога су се највише плашиле. Верујем да ни ми (пост) модерни нисмо у томе изузетак.

ЛИТЕРАТУРА

- Бродел, Ф. (2007) *Мајеријална цивилизација, економија и калкулација од XV до XVIII века*, I–III, Службени лист, Стилос, ЦИД, Београд, Нови Сад, Подгорица.
- Берк, Е. (2001): *Размишљања о револуцији у Француској*, Филип Вишњић, Београд.
- Цветковић, В. Н. (2007): *Воља за ново (О енеалогији модерности)*, Дерета, Београд.
- Цветковић, В. Н. (2018) *Социологија холивудске (Проблеми, теорије, идеологије)*, Факултет безбедности, Београд.
- Cooper, R. (2003) *The Breaking of Nations: Order and Chaos in the Twenty-First Century*, Atlantic Books, NY.

- David vs. Goliath: NATO war against Yugoslavia and its implications* (Ed. N. Vuković) (2019), Institute of International Politics and Economics, University of Belgrade – Faculty of Security Studies, Belgrade.
- Fukuyama, F. (2014) *Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Present Day*, Farrar, Straus and Giroux, New York.
- Хинсли, Ф. Х. (2001) *Сувереност*, Филип Вишњић, Београд.
- Кант, И. (1974) Вечни мир. Филозофски нацрт, у: *Ум и слобода (Сјуси из филозофије историје, права и државе)*, Идеје, Београд.
- Кревелд, М. (2012) *Ујон и њројаси државе*, Албатрос плус и Факултет безбедности, Београд.
- Маус, И. (2001) *Асијекти народне суверености*, Досије, Београд.
- Павковић, А., Радан, П. (2008) *Сјварање нових држава – теорија и ѡпракса ој-цејљења*, Службени гласник, Београд.

NATIONAL SECURITY AND/OR SOVEREIGNTY OF STATE
(ON INTERNAL AND EXTERNAL FUNCTIONS OF THE SOVEREIGNTY
CONCEPT)

Vladimir N. Cvetković
Faculty of Security Studies, University of Belgrade

Summary. The old adage „when power demands, one yields“ is a disturbing constant in interstate relations. As it seems, such a fate cannot be avoided, but can be moderated. Modern times have achieved this by promoting the concept of sovereignty, a political idea and practice according to which every state is entitled to the development of its own legislature, political, religious and any other institution unhindered by other states or supranational authorities. The principle stems from the interest of proto-modern European political communities in gaining their independence from either the emperor or pope (16th and 17th century). The political form and content of that interest transformed over time into an international order in which everyone is their own master, provided that the same right is recognized for others as well. At the same time, the sovereignty of states has given a new form to the traditional need for security, which has historically been the basis for formation of all political communities. Redefining the scope of and reason for the existence of the final and absolute form of power in modern states (from the personal authority of a monarch to depersonalized institutions of a people/nation), the concept of sovereignty has directly interlinked the establishment of justice and equity (the maintenance of a system's legitimacy) with the defense against an attack by enemy (security from external threats). Despite being subsequently contested on very diverse ideological, economic, and realpolitik grounds, the concept of the sovereignty of state has survived to date as probably the only feasible balancing principle for the establishment of any degree of order in the essentially disordered realm of international politics. On the other hand, achievement of the internal (stabilizing and legitimizing) function of sovereignty remains an open issue since it is unlikely that the „ultimate“ answer to the question of ultimate authority in political relations will ever exist.

Keywords: sovereignty, legitimacy, equity, freedom, forms of government, international relations

